बुद्धिचें जाणणें । कहिं चि न वचे जेयाचेनि आंगणें ।
साद हि अंतष्करणें । करवे चि ना ॥ ७७ ॥
तेथ डोळेयां देखि होआवी । हे गोठि काइसेया करावी ।
किंबहुना पूर्वी । दृष्ट ना श्रुत ॥ ७८ ॥
तें हें विश्वरूप आपुलें । तुम्हीं मज जी दाविलें ।
तरि माझें मन जालें । हृष्ट देवा ॥ ७९ ॥
परि आतां ऐसी चाड जीविं । जे तुजसिं गोठि करावी ।
जवळिक हे भोगावी । आलिंगुनि तूतें ॥ ५८० ॥
तें इये चि रूपिं करूं म्हणिजे ।
तरि कवणें एकें मुखेंसि चावळिजे ।
आणि कोणा खेवं देइजे ।
तुज लेख नाहिं ॥ ८१ ॥
म्हणौनि वारेया सवें धावणें । न घडे गगना खेवं देणें ।
जळकेळि खेळणें । समुद्रीं केउती ॥ ८९ ॥
एया लागि देवा । येथ भय उपजतसे जीवा ।
म्हणौनि येतुला ळला पाळावा । तरि पुरे हें आतां ॥ ८३ ॥
पैं चराचर विनोदें पाहिजे । मग तेणें सुखें घरीं राहिजे ।
तैसें चतुर्भुजरूप तूझें । तो विसांवां आह्मां ॥ ८४ ॥
आह्मीं योगजात अभ्यासावें । तेणें यया चि अनुभवा यावें ।
शास्त्रातें ओलाडावें । परि सिद्धांतु तो हा चि ॥ ८५ ॥
आह्मि यजनें कीजतु सकळें । परि तियें फळाविं येणें चि फळें ।
तीर्थे होतु केवळें । यया चि लागि ॥ ८६ ॥
आणिक ही काहिं जे जे । दानपुण्य आह्मीं कीजे ।
तेया फळरूप तूझें । चतुर्भुजां चि होआवें ॥ ८७ ॥
ऐसी तेथिची जी आवडी । तें देखावेया वावडी ।
वर्तत असे सांकडी । फेडीं वेगां ॥ ८८ ॥

आगा जीविचें जाणतेया । सकल विश्व वसवितेया ।
प्रसन्न होईं पूजितेया । देवांचिया देवा ॥ ८९ ॥

किरीटिनं गदिनं चक्रहस्त
मिच्छामि त्वां द्रष्टुमहं तथैव ।
तेनैव रूपेण चतुर्भुजेन
सहस्रबाहो भव विश्वमूर्ते ॥ ४६ ॥

कैसीं नीलोत्पलातें रावित । आकाशा रंगु लावित ।
तेजाचीं वोज दावित । इंद्रनील ॥ ५९० ॥
जैसा परिमलु जाला मरगजा ।
कां आनंदासि निगालिया दोनि भुजा ।
एणें आघवेनि मकरध्वजा ।
जोडली बरव ॥ ९१ ॥
मस्ताकें मुकुटा ठेविलें । किं मस्तक मुगुटु जालें ।
श्रिंगारें लेणें लाधलें । आंगाचें जेया ॥ ९२ ॥
इंद्रधनुखाचिये आडणी । माझि मेघ गगनरंगणी ।
तैसें आवरलें सारंगपाणी । वैजयंतिया ॥ ९३ ॥
कवणि ते उदार गदा । करी असुरां कैवल्याचा धोंदा ।
कैसें चक्र हान गोविंदा । सौम्य तें ॥ ९४ ॥
किंबहुना स्वामी । तें देखावेया उत्कंठ मी ।
ह्मणौनि झडकरूनि तुह्मीं । तैसें चि होआवें ॥ ९५ ॥
हे विश्वरूपाचे सोहले । भोगूनियां निवाले डोले ।
आतां होताति आंधले । कृष्णालागि ॥ ९६ ॥
तें साकार कृष्णरूपडें । वांचूनि पाहों आन नावडे ।
तें नेदखतां थोडें । मानिताति हे ॥ ९७ ॥
आह्मां भोग मोक्षाचां ठाइं । ते श्रीमूर्त्ति वांचूनि नाहिं ।
ह्मणौनि तैसा चि साकारु होईं । हें संहारीं आतां ॥ ९८ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

मया प्रसन्नेन तवार्जुनेदं
रूपं परं दर्शितमात्मयोगात् ।
तेजोमयं विश्वमनंतमाद्यं
यन्मे त्वदन्येन न दृष्टपूर्वम् ॥ ४७ ॥

एया अर्जुनाचेया बोला । विश्वरूपा विस्मो जाला ।
ह्मणे ऐसा नाहिं देखिला । धसाल कोण्ही ॥ ९९ ॥
कोणि हे वस्तु लाधलासि ।
तेया लाभाचा तोपु नेघसि ।
मां भेणें काइ बोलसि ।
हेंकाडु ऐसा ॥ ६०० ॥
आह्मीं सवियां चि जैं प्रसन्न होणें ।
तैं आंग चि वारि ह्मणे देणें ।
वांचूनि जीउ असे वेचणें ।
कव्हणा लागि ॥ १ ॥
तें हें तूझिये चाडे । आजि जीवाचें चि दलवाडें ।
कालौनियां एवडें । रचिलें ध्यान ॥ २ ॥
ऐसी पैं तूझिया आवडी । जाली प्रसन्नता आमची एवडी ।
ह्मणौनि गौप्याची ही गुढी । उभिली जगीं ॥ ३ ॥
तें हें देख अपार । स्वरूप माझें पर ।
एथौनि ते अवतार । कृष्णादिकांचे ॥ ४ ॥
हें ज्ञानतेजाचें निखल । विश्वात्मक केवल ।
अनंत हें अढल । आद्य हें ॥ ५ ॥
आणि हें तुज वांचूनि अर्जुनां । पूर्वी दृढ नाहिं आना ।
जें न्हवे जोगें साधना । ह्मणौनियां ॥ ६ ॥

न वेदयज्ञाध्ययनैर्न दानै
र्न च क्रियाभिर्न तपोभिरुग्रैः ।
एवंरूपः शक्य अहं नृलोके ।
द्रष्टुं त्वदन्येन कुरुप्रवीर ॥ ४८ ॥

एयाची सोय पातले । आणि वेदीं मौन चि घेतलें ।
यज्ञ किर माघौते आले । स्वर्गौनि चि ॥ ७ ॥
साधकिं देखिला आयासु । म्हणौनि निर्वाळिला योगाभ्यासु ।
आणि अध्ययनासि सोरसु । नाहिं एथ ॥ ८ ॥
सिघेंचिं सत्कर्में । धाविनलीं संभ्रमें ।
तिहिं बहुतें एकें श्रमें । सत्यलोकु टाकिला ॥ ९ ॥
तिहिं स्वर्ग देखिलें । आणि उग्रपणें उगेयां चि सांडिलें ।
एवं साधना जें ठेलें । अपटांतारिं ॥ ६१० ॥
हें तुवां अनायासें । विश्वरूप देखिलें जैसें ।
इये मनुष्यलोकिं तैसें । न फवे चि कोण्हां ॥ ११ ॥
आजि ध्यानसंपती लागि । तूं चि एकु आथि जगीं ।
हें भाग्य देखैं आंगीं । विरिंची ही नाहिं ॥ १२ ॥

मा ते व्यथा मा च विरूढभावो
दृष्ट्वा रूपं घोरमीदृङ्ममेदम् ।
व्यपेतभीः प्रीतमनाः पुनस्त्वं ।
तदेव मे रूपमिदं प्रपश्य ॥ ४९ ॥

म्हणौनि विश्वरूपिं श्लाघ । एथिचें भय नेघ ।
हें वांचूनि चांग । न मनी काहिं ॥ १३ ॥
समुद्र अमृता भरला । आणि अवसांत वरिपडा जाला ।
मग कव्हणीं आथि वोसंडिला । बुडिजैल म्हणौनि ॥ १४ ॥
नातरि सोनेयाचा डोंगरु । काइ करावा हा थोरु ।
ऐसें म्हणौनि अव्हेरु । करी कोण्हीं ॥ १५ ॥

दैवें चिंतामणि लेइजे । किं तेयातें वोझें ह्मणौनि उ्संडिजे ।
ना तरि कामधेनु दवडिजे । न पोसवे ह्मणौनि ॥ १६ ॥
हां गा चंद्रमा आलेयां घरा ।
तेयातें ह्मणिजे निगैं न करिं उबारा ।
पडिसाई पाडितासि दिनकरा ।
परता सरैं ॥ १७ ॥
तैसें ऐश्वर्य हें महातेज । दृष्ट जालें गा तुज ।
परि बायां चि गजबज । करितासि कां ॥ १८ ॥
परि नेणसि गा धनंजया । काइ कोपों गावंढेया ।
आंग सांडूनि छाया । आलंगिसी कां ॥ १९ ॥
हें नव्हे जो मी साचें । ऐसें मन करिसी हो काचें ।
प्रेम धरूनि आवगणिचें । निहालिसी कां ॥ ६२० ॥
तरि आझूं वेन्हीं पार्था । सांडिं थाया हो आतां ।
इये विषिं आस्था । चोरिसि ज्ञनें ॥ २१ ॥
हें रूप जन्हीं घोर । विकृत आणि थोर ।
तन्हीं कृतनिश्चयासि घर । हें चि करीं ॥ २२ ॥
कृपणाची चित्तवृत्ति जैसी । राउनि घातली ठेवेया पासिं ।
मग नसुधेनि देहेंसिं । आपणपां असे ॥ २३ ॥
कां अजातपक्षा जवला । जीउ बैसौनि तिया आविंसाला ।
पक्षिणी अंतराला । उडौनि जाये ॥ २४ ॥
ना गाय चरे डोंगरीं । परि चित्त बांधलें वत्सें घरीं ।
तैसें प्रेम येथ करीं । पार्था तूं ॥ २५ ॥
एरें उवाइलेनि चित्तें । बाह्य सख्य यया सुखा पुरतें ।
भोगि जो कां तिये श्रीमूर्त्तितें । चतुर्भुजे इये ॥ २६ ॥
परि पुडुतीं पुडुतीं पांडवा । हा येकु बोलु न विसरावा ।
जें इये रूपौनि सद्भावा । नेंदावें निगों ॥ २७ ॥

हें कहिं चि नव्हतें देखिलें । ह्मणौनि तुज भय उपनलें ।
तें सांडिं एथ संचलें । असों दे प्रेम ॥ ६२८ ॥
आतां करूं तूझेया सारिखें । ह्मणितलें विश्वतोमुखें ।
तरि मागील रूप सुखें । दाउं तुज ॥ २९ ॥
ऐसें वाक्य बोलत खेउ । मागुता मनुष्य जाला देउ ।
ऐसा देखां नवलाउ । आवडिचा तिये ॥ ६३० ॥
कृष्णु कैवल्य उघडें । वरि सर्वस्व विश्वरूपा येवडें ।
हातिं दीधलें किं नावडे । अर्जुनासि ॥ ३१ ॥
वारुकां वारुणु वारिजे । जैसें रत्नासि दूषण ठेविजे ।
ना तरि कन्या पाहुनु ह्मणिजे । मना नैये ॥ ३२ ॥
तेया विश्वरूपा येवडी दशा । करितां प्रीतिचा वाढु कैसा ।
सेल दीधली असे उपदेशा । किरीटीसि देवें ॥ ३३ ॥
मोडूनि भांगाराचा रवा । लेणीं घडिजति आपुलेया सवा ।
मना नावडे जरि जीवा । तरि आटिजे पुडुतीं ॥ ३४ ॥
तैसें शिष्याचिये प्रतीती जालें । कृष्णत्व होतें तें विश्वरूप केलें।
तें मना नये चि तेव्हलिं आणिलें । कृष्णपण मागुतें ॥ ३५ ॥

संजय उवाच ॥

इत्यर्जुनं वासुदेवस्तथोक्त्वा
स्वकं रूपं दर्शयामास भूयः ।
आश्वासयामास च भीतमेनं
भूत्वा पुनः सौम्यवपुर्महात्मा ॥ ५० ॥

हा ठावो वेन्हीं शिष्याची निसिं ।
साहाते गुरु काइ आहाति देशीं ।
परि नेणिजे आवडि कैसी ।
संजयो ह्मणे ॥ ३६ ॥

मग विश्व व्यापूनि भवंतें । जें योगतेज प्रकटलें होतें ।
तें हारतलें आइतें । रूपिं तिये ॥ ३७ ॥
जैसें त्वंपद हें आघवें । तत्पदार्थीं सामावे ।
अथवा द्रमाकारु सांटवे । बीजकणिके ॥ ३८ ॥
ना तरि स्वप्नसंभ्रमु जैसा । गिळी चेइली जीवदशा ।
श्रीकृष्णें योगु तैसा । संहारिला तो ॥ ३९ ॥
जैसी हारतली प्रभा बिंबिं । कां जळदसंपति नभीं ।
भरितें सिंधुगर्भीं । रिगालें राया ॥ ६४० ॥
हों काज कृष्णाकृतिचिया मोडी । होती विश्वरूपाची घडी ।
ते अर्जुनाचिया आवडी । उपलविली देवें ॥ ४१ ॥
तवं प्रमाण आणि रंगु । देखिला सवियां चांगु ।
तेथ ग्राहकैये जाला लागु । म्हणौनि केली पुडुतीं ॥ ४२ ॥
तैसें वाढिचेनि बहुवसपणें । रूपें विश्व जिंतलें जेणें ।
तें सौम्य कोडिसवाणें । साकार जालें ॥ ४३ ॥
किंबहुना अनंतें । धाकुटेपण धरलें माघौतें ।
परि आश्वासिलें पार्थातें । भियालेयातें ॥ ४४ ॥
तेथ स्वप्नीं स्वर्गा गेला । तो अवसांत जैसा चेइला ।
तैसा विस्मयो जाला । किरीटीसी ॥ ४५ ॥
नातरि गुरुकृपे सवें । ऊसरलें प्रपंचजात आघवें ।
स्फुरे तत्व तेवि पांडवें । मूर्त्ति देखिली ॥ ४६ ॥
तेया पांडवा ऐसें चित्तीं । आड विश्वरूपाची जवनीक होती ।
ते फिटौनि गेली परौती । हें भलें जालें ॥ ४७ ॥
काइ काळातें जीणौनि आलां ।
किं मियां महावातु मागां सांडिला ।
नातरि आपुलां बाहिं उतरलां ।
सिंधु सातै ॥ ४८ ॥

आइकैं द्वारकापुरसुहडा । मज सुकतेया जी झाडा ।
हे भेटि नव्हे हुडा । मेघांचा जाला ॥ ६० ॥
सावियां तृषा फूटला । तेया मज अमृतसिंधु भेटला ।
आतां भरवंसा जाला । जाणेयांचा ॥ ६१ ॥
माझां हृदयरंगणीं । होंतसे हरिषलतांची लावणी ।
सुखेंसि बुझावणी । जाली मज ॥ ६२ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

सुदुर्दर्शमिदं रूपं दृष्टवानसि यन्मम ।
देवा अप्यस्य रूपस्य नित्यं दर्शनकांक्षिणः ॥ ५२ ॥

या पार्थाचेया बोला सवें । हें काइ गा ह्मणितलें देवें ।
तुवां प्रेम ठेउनि यावें । विश्वरूपीं किं ॥ ६३ ॥
मग इये श्रीमूर्ती । भेटावें सडिया आइती ।
हें सिखवणें सुभद्रापती । विसरलासि पैं ॥ ६४ ॥
पैं लाधलेयां अर्जुना । मेरु ही आवडे साना ।
ऐसा आथि मना । दुःस्वप्नभावो ॥ ६५ ॥
तें हें विश्वात्मक रूपडें । जें दाविलें गा तुजपुढें ।
तें शंभू ही न जोडे । तप करितां ॥ ६६ ॥
अष्टांगादि संकटीं । योगी सीणताति किरीटी ।
परि अवसरु नाहिं भेटी । जेयाचिये ॥ ६७ ॥
तें विश्वरूप एकधा वेलु । देखौनि काये अलुमालु ।
ऐसें करितां कालु । जांतसे देवां ॥ ६८ ॥
आशेचिया आंजुली । ठेउनि हृदयाचां निडलीं ।
चातक निरालीं । लागलें जैसें ॥ ६९ ॥
तैसे उत्कंठानिर्भर । होउनियां सुरवर ।
घोकित आठै पाहार । भेटि जेयाची ॥ ६७० ॥

पैं विश्वरूपा सारिखें । स्वप्नीं हिं कव्हणीं नेदखे ।
जें प्रत्यक्ष तुवां सुखें । देखिलें हें ॥ ७१ ॥

नाहं वेदैर्न तपसा न दानेन न चेज्यया ।
शक्य एवंविधो द्रष्टुं दृष्टवानसि मां यथा ॥ ५३ ॥

पैं उपायांसि वाटा । नव्हति एथ सूभटा ।
सावाइं वोहटा । वाहिला वेदें ॥ ७२ ॥
मज विश्वरूपाचिया मोहरा । चालावेया धनुर्द्धरा ।
तपांचिया ही सर्वभारा । न्हवे चि लाहु ॥ ७३ ॥
आणि दान किरु हें कानडें । मीं यज्ञीं हीं तैसा न संपडे ।
जैसेनि कां सुरवाडें । देखिलें तुवां ॥ ७४ ॥

भक्त्या त्वनन्यया शक्य अहमेवंविधोऽर्जुन ।
ज्ञातुं द्रष्टुं च तत्वेन प्रवेष्टुं च परंतप ॥ ५४ ॥

तैसा मी एकी चि परी । आंतुडें गा अवधारिं ।
जरि भक्ति एउनु वरी । चित्त माझें ॥ ७५ ॥
ते चि भक्ति ऐसी । पर्जन्याची सूटिका जैसी ।
धारा वांचूनि अनारिसी । गोठि नेणे ॥ ७६ ॥
कां सकल जलसंपत्ती । घेउनि समुद्रातें गिवसिती ।
गंगा जैसी अनन्यगती । मीनली चि मिले ॥ ७७ ॥
तैसें गा सर्वभावभारें । न धरत प्रेम एकसरें ।
मज माझि संचरे । मी चि होउनि ॥ ७८ ॥
आणि तेविं चि मीं ऐसा । थडिये माझारी सारिसा ।
क्षीराब्धि कां जैसां । क्षीराचा चि ॥ ७९ ॥
तैसें मज लागूनि मुंगी वेन्हीं । किंबहुना चराचरीं ।
भजनासि गा दुसरी । भ्रांति पैं नाहिं ॥ ६८० ॥
तैं तेया चि क्षणा सवें । येवंविधु मीं जाणवें ।
जाणितलां तरि स्वभावें । द्रिष्ठ होये ॥ ८१ ॥

मग इंधनिं आगि उदिपे । आणि इंधन हें भाष हारपे ।
तैं अग्नी चि होउनि आरोपे । मूर्त्त जेवि ॥ ८२ ॥
कां उदो न करिजे तेजकरें ।
तवं गगन चि होउनि असे आंधारें ।
मग उदैलेयां एकसरें ।
प्रकाशु होए ॥ ८३ ॥
तैसें माझां साक्षात्कारीं । सरे अहंकाराची वारी ।
अहंकारलोपीं अवधारीं । द्वैत जाए ॥ ८४ ॥
मग मीं तो हें आघवें । एकु मीं चि आथि स्वभावें ।
किंबहुना सामावे । समरसें तो ॥ ८५ ॥

मत्कर्मकृन्मत्परमो मद्भक्तः संगवर्जितः ।
निर्वैरः सर्वभूतेषु यः स मामेति पांडव ॥ ५५ ॥

जो मज चि एका लागि । कर्में वाहांतसे आंगीं ।
जेया मज वांचूनि जगीं । गोमटें नाहिं ॥ ८६ ॥
दृष्टादृष्ट सकल । जेयासि मीं चि केवल ।
जेणें जियावेयाचें फल । मज चि नावें ठेविलें ॥ ८७ ॥
भूतें हें भाष विसरला । जें दीठी मी चि आहें बांधला ।
ह्मणौनि निर्वैर जाला । सर्वत्र भजे ॥ ८८ ॥
ऐसा जो भक्तु होये । तेयाचें त्रैधातुक जें आहे ।
तें मीं चि होउनि ठायें । पांडवा गा ॥ ८९ ॥
ऐसें जगदुदरदोंदिलें । तेणें करुणारसकल्लोळें ।
संजयो ह्मणे बोलिलें । कृष्णदेवें ॥ ६९० ॥
आतां यावरि तो पांडुकुमरु । जाला असे आनंदसंपदा थोरु ।
आणि कृष्णचरणचतुरु । एकु चि तो जगीं ॥ ९१ ॥
तेणें देवाचिया दोन्हीं मूर्त्ती । नीकिया निहाळिलिया चित्तीं ।
तवं विश्वरूपा पाहूनि कृष्णमूर्त्तीं । देखिला लाभु ॥ ९२ ॥

परि तेयाचिये जाणिवे । मानु न करिजे चि देवें ।
जें व्यापक पाहूनि न्हवे । एकदेशिय ॥ ९३ ॥
आणि हें चि सामर्थ्यावेया लागि । येकि दोनि चांगी ।
उपपत्ती शारंगी । दाविता जाला ॥ ९४ ॥
तिया आइकौनि सुभद्राकांतु । चित्तिं असे ह्मणतु ।
परि होये जे दोन्ही आंतु । तें पुडुतीं पुसों ॥ ९५ ॥
ऐसा आलो चुकरूनि जीवीं । आतां पूसती वोज बरवी ।
आदरील ते परिसावी । पुढील कथा ॥ ६९६ ॥
प्रांजल वोवीप्रबंधें । गोठि सांधिजैल विनोदें ।
निवृत्तिपादप्रसादें । ज्ञानदेउ ह्मणे ॥ ९७ ॥
भरूनि सद्भावाचिया आंजुली । मियां वोवीफुलें मोकलीं ।
अर्पिलीं अंघ्रियुगुलीं । विश्वरूपाचां ॥ ६९८ ॥

ॐ ॥ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे **विश्वरूपदर्शन-योगो** नाम एकादशोऽध्यायः ॥११॥

॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

ज्ञानेश्वरी

अध्याय बारावा

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

जय जय सिद्धे । उदारे प्रसिद्धे ।
अनव्रत आनंदे । वर्त्तितिये ॥ १ ॥
विषयव्यालें मीठी । दीधलेयां उठणें नाहिं ताठि ।
तूझेनि वो गुरुद्रिष्टी । होये माए ॥ २ ॥
तरि ताप कोणातें पोळी । कैसेनि सोसु जाळी ।
जरि प्रसादरसकल्लोळीं । पूरें येसि तूं ॥ ३ ॥
योगसुखाचे सोहळे । सेवकां दावीसि स्नेहाळे ।
सोहंसिद्धीचे लळे । पाळीसि तूं ॥ ४ ॥
आधारशक्तीचां अंकिं । वाढविसि तूं कौतुकिं ।
हृदयकोशपालकीं । हालवीसि पैं ॥ ५ ॥
प्रत्यग्ज्योतीची वोवाळणी । करिसि मनपवनाचिं खेळणिं ।
रिद्धीसिद्धीचिं बाळलेणीं । लेववीसि माये ॥ ६ ॥
सतरावियेचें स्तन्य देसी । अनाहताचा हल्लरु गासी ।
समाधिबोधें निजविसी । बुझाउनि ॥ ७ ॥
म्हणौनि साधकां तूं माउली । । पीके सारस्वत तूझां पाउलीं ।
या कारणें साउली । न संडीं तूझी ॥ ८ ॥
आवो सद्गुरुचिये दीठी । तूझें कारुण्य जेयातें आधिष्ठी ।
तो सकलविद्याचिये सृष्टी । धात्रा होए ॥ ९ ॥

म्हणौनि अंबे श्रीमंते । निजजनकल्पलते ।
आज्ञा दे पां मातें । निरूपणीं ॥ १० ॥
नवरसां भरविं सागर । करविं उचितरत्नाचे आगर ।
भावार्थाचे गिरिवर । निफजविं माये ॥ ११ ॥
साहित्यसोनियांचिया खाणी । उघडविं देशीचिया अक्षोणी ।
विवेका वेलींची लावणी । होंदे सैंघ ॥ १२ ॥
संवादफलनिधानें । प्रमेयाचिं उद्यानें ।
लावीं म्हणे गहनें । निरंतर ॥ १३ ॥
पाखांडाचे दरकुटे । मोडीं वाग्वाद अव्हांटे ।
कुतर्कांचिं दुष्टें । सावजें दवडीं ॥ १४ ॥
श्रीकृष्णचरणिं मातें । सर्वत्र करिं बसतें ।
राणिवे बैसवीं श्रोते । श्रवणाचिये ॥ १५ ॥
मऱ्हाटियेचां नगरीं । ब्रह्मविद्येचा सुकाळु करीं ।
घेणें देणें सुखचि वेऱ्हीं । जगा होंदेइं ॥ १६ ॥
तूं आपुलेनि स्नेहपल्लवें । मातें पांगुरवीसि सदैवें ।
तरि आतां चि हें आघवें । निर्मीन मीं ॥ १७ ॥
इये विनवणिये साठिं । अवलोकिलें गुरुद्रिष्टी ।
ह्मणे गीतार्थेंसिं उठीं । न बोल बहू ॥ १८ ॥
येथ जी जी महाप्रसादु । ह्मणौनि सवियां जाला आनंदु ।
आतां निरोपिजैल प्रबंधु । अवधान दीजो ॥ १९ ॥

अर्जुन उवाच ।

एवं सततयुक्ता ये भक्तास्त्वां पर्युपासते ।
ये चाप्यक्षरमव्यक्तं तेषां के योगवित्तमाः ॥ १ ॥

तरि सकलवीराधिराजु । तो सोमवंशु विजयध्वजु ।
बोलता जाला आत्मजु । पांडुनृपाचा ॥ २० ॥

कृष्णातें ह्मणे अवधारिलें । आपण विश्वरूप मज दाविलें ।
तवं नवल ह्मणौनि भ्यालें । चित्त माझें ॥ २१ ॥
आणि ये कृष्णमूर्तीची सवे । ह्मणौनि सोये धरिली जीवें ।
तवं नको ह्मणौनि देवें । वारिलें मातें ॥ २२ ॥
तरि व्यक्त आणि अव्यक्त । तूंचि येक निभ्रांत ।
भक्ती पाविजे व्यक्त । अव्यक्त योगें ॥ २३ ॥
या दोनी चि जी वाटा । तूंतें ठाकावेया वैकुंठा ।
व्यक्तअव्यक्ताचां दारवठां । रिगिजे येथ ॥ २४ ॥
पैं जे वानी श्येया तूकां । ते चि वेगली वाला येका ।
ह्मणौनि येकदेशी व्यापका । पाडु नेदखें ॥ २५ ॥
अमृताचां सागरिं । जे लाभे सामर्थ्याची थोरी ।
ते चि दे अमृतलहरी । चुलिं घेतलेयां ॥ २६ ॥
हे किर माझां चित्तीं । प्रतीति आथि जी निरुती ।
परी पूसणें योगपती । याचिलागि ॥ २७ ॥
जें देवा तूह्मीं नावेक । अंगिकारिलें व्यापक ।
तें साच किं कवतिक । हें जाणावेया ॥ २८ ॥
तरि तुजलागि सवर्म । तूं जेयांचें परम ।
भक्तीसि मनोधर्म । विकूनि घातले ॥ २९ ॥
इत्यादि सर्वें परीं । जे भक्त तूंतें हरी ।
बांधौनियां जिव्हारीं । उपासिती ॥ ३० ॥
आणि प्रणवापैलीकडे । वैखरीसि जें कांनडें ।
काइसेया ही सांघडें । नव्हे जे वस्तु ॥ ३१ ॥
तें अक्षर जी अव्यक्त । निर्देशदेशरहित ।
सोहंभावें उपासित । योगिये जे ॥ ३२ ॥
तेयां आणि जी भक्तां । येयां येरयेरां अनंता ।
कवणें योगें तत्त्वता । जाणीतला सांघैं ॥ ३३ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

मय्यावेश्य मनो ये मां नित्ययुक्ता उपासते ।
श्रद्धया परयोपेतास्ते मे युक्ततमा मताः ॥ २ ॥

या किरीटिचिया बोला । तो विश्वव्यापकु संतोखला ।
म्हणे प्रश्नु पैं भला । केला तुवां ॥ ३४ ॥
तरि अस्तगिरिचां उपकंठीं । रिगालेया रविबिंबापाठीं ।
रश्मि जैसे किरीटी । संचरति गा ॥ ३५ ॥
तैसे सर्व इंद्रियें सहित । मजमाझि सूनि चित्त ।
रातिदीनु न म्हणत । उपासिति जे ॥ ३६ ॥
पारि टाकिलेयांहिं सागरु । जैसा मागील यावा अनिवारु ।
तिये गंगेचिया ऐसा पडिभरु । प्रेमभावां ॥ ३७ ॥
वरुषाकालिं सरिता । जैसी चढों लागे पांडुसुता ।
तैसी दूणे वारि भजतां । श्रद्धा दीसे ॥ ३८ ॥
येयापारिं जे भक्त । आपणपें मज देंत ।
ते मी योगयुक्त । परम मानीं ॥ ३९ ॥

ये त्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तं पर्युपासते ।
सर्वगमचिन्त्यं च कूटस्थमचलं ध्रुवम् ॥३॥

आणि येर ते पांडवा । जे आरुढौनि सोहंभावा ।
झोंबति निरयवां । अक्षरासि ॥ ४० ॥
जेथ मनाची नाखि न लगे । तेथ बुद्धीची ही दीठि न रिगे ।
इंद्रियां किर जोगें । होईल कायि ॥ ४१ ॥
परि ध्याना हि कुवाडें । ह्मणौनि येके ठांइं न संपडे ।
व्यक्तीसि माझिवडें । होईल कायि ॥ ४२ ॥
जेया सर्वत्र सर्वपणें । सर्विंहिं कालिं असणें ।
जें पाहूनि चिंतणें । हिंपुटी जालें ॥ ४३ ॥

जें होये ना नव्हे । जें नाहिं ना आहे ।
जें पाहुनु उपाये । उपजति ना ॥ ४४ ॥
जें चले ना ढले । सरे ना मैले ।
तें आपुलेनि बळें । आंगविलें ॥ ४५ ॥

सन्नियम्येंद्रियग्रामं सर्वत्र समबुद्धयः ।
ते प्राप्नुवंति मामेव सर्वभूतहिते रताः ॥ ४ ॥

वैराग्यमहापावकें । जाळुनि विषयांचिं कटकें ।
आधपळिपिं तवंकें । इंद्रियें धरिलीं ॥ ४६ ॥
मग संयमाची धाटी । सूनु मुरुडिलिं याळवटीं ।
कोंडियलीं कपाटीं । हृदयाचां ॥ ४७ ॥
अपानाचिया कवाडा । लाउनि आसनमुद्रा सुहाडा ।
मूलबंधाचा हुडा । पानासिला ॥ ४८ ॥
आसेचे लाग तोडिले । धैर्याचे कडे झाडिले ।
निद्रेचें शोधिलें । कालवंखें पैं ॥ ४९ ॥
वज्राग्नीचां ज्वालीं । करुनु अपारां धातूंची होली ।
व्याधिचां सीसालीं । पूजिलीं यंत्रें ॥ ५० ॥
मग कुंडलणियेचा टेंभा । आंधारीं करुनि उभा ।
तिया चोजविलिंया प्रभा । निमथावेन्हीं ॥ ५१ ॥
नवद्वाराचां चौकीं । बाणूनि संयतेचां आडवंकी ।
उघडिली खिडकी । ककारांतीची ॥ ५२ ॥
प्राणशक्ती चामुंडे । प्रहारुनि संकल्पमेंढे ।
मनोह्रैषाचेनि मुंडें । बलि दीन्हली ॥ ५३ ॥
मग चंद्रसूर्या बुझावणी । करुनि अनाहताची सुडावणी ।
सत्रावियेचें पाणीं । जिंतलें वेगां ॥ ५४ ॥
मग मध्यमामध्यविवरें । तेणें कोरिवें दादरें ।
टाकिलें चवरें । ब्रह्मरंध्रिचें ॥ ५५ ॥

वारि मकारांत सोपान । तें सांडूनियां गहन ।
काखे सूनि गगन । भरले ब्रह्मीं ॥ ५६ ॥
ऐसेनि जे समबुद्धी । गिळावेया सोहंसिद्धी ।
आंगिवीति निरवधी । योगदुर्गें ॥ ५७ ॥
आपुलिया साटोवाटी । घेंति शून्य उठाउठी ।
तेही मातें किरीटी । पावति गा ॥ ५८ ॥

क्लेशोऽधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसाम् ।
अव्यक्ता हि गतिर्दुःखं देहवद्भिरवाप्यते ॥ ५ ॥

वांचूनि योगाचेनि बळें । अधिक कांहिं मिळे ।
ऐसें नाहिं आगळे । कष्टचि तेयां ॥ ५९ ॥
जिहिं सकलभूताचां हितिं । निरालंब अव्यक्तीं ।
पसरिलिया मती । भक्तीवीण ॥ ६० ॥
तेया महेंद्रादिपदें । करीति वाटवेंधें ।
रिद्धीसिद्धीसिं द्वंद्वें । पाडौनि ठांति ॥ ६१ ॥
कामक्रोधांचे विल्ग । उठावती अनेग ।
आणि शून्येंसिं आंग । जूंझावें किं ॥ ६२ ॥
ताहाना ताहान चि पियावी । भूकैलेयां भूक चि खावी ।
अहोरात्रि वाविं । मवावा वारा ॥ ६३ ॥
उनीदेयाचें पहुडणें । निरोधाचें वेल्हावणें ।
झाडेंसिं साजणें । चालावें गा ॥ ६४ ॥
सीत वेढावें । उष्ण पांघुरावें ।
वृष्टीचेया असावें । बरा आंतु ॥ ६५ ॥
किंबहुना पांडवा । हा अग्निप्रवेशु नीच नवा ।
भातारेंविण करावा । तो हा योगु ॥ ६६ ॥
स्वामिचें काज । ना बापिकें व्याज ।
परि यमेंसिं जूझ । नीच नवें ॥ ६७ ॥

ऐसें मृत्यूहूनि तिख । कां घोंटे जळतें विख ।
डोंगर गीळितां मुख । न फटे काई ॥ ६८ ॥
ह्मणौनि योगाचिया वाटा । जे निगाले गा सूभटा ।
त्यांसि दुःखाचा वाटा । भागासि आला ॥ ६९ ॥
पाहे पां लोहाचे चणे । बोचरां पडती खाणें ।
तें पोट भरणें किं प्राणें । शुद्धि ह्मणों ॥ ७० ॥
ह्मणौनि समुद्र बाहीं । तरणें आथि केहीं ।
गगनामाजि पाई । खोलिजत असे ॥ ७१ ॥
वलघलेयां थाटी । आंगिं न भरतां काठी ।
सूर्याची पाउटी । होववे काइ गा ॥ ७२ ॥
यालागि पांगुळां हेवा । नव्हे बायूसिं पांडवा ।
तेवि देहवंतां जीवां । अव्यक्तिं गति ॥ ७३ ॥
ऐसा ही जन्हीं धिवंसा । बांधौनियां आकाशा ।
झोंबति तरि क्लेशा । पात्र होंती ॥ ७४ ॥

ये तु सर्वाणि कर्माणि मयि संन्यस्य मत्पराः ।
अनन्येनैव योगेन मां ध्यायंत उपासते ॥ ६ ॥

ह्मणौनि येर तयांची वार्ता । परिसें गा पार्था ।
जे कां भक्तिपंथा । वोटंगले ॥ ७५ ॥
कर्में इंद्रियें सुखें । करीति कर्में अशेषें ।
जियें कां वर्णविशेषें । भोगासि आलीं ॥ ७६ ॥
विधितें पाळीत । निषेधातें गाळीत ।
मज देउनि जाळीत । कर्मफळें ॥ ७७ ॥
ऐसिया परिं पाहिं । अर्जुना माझां ठांइं ।
संन्यासूनि नाहिं । करिति कर्में ॥ ७८ ॥
आणिक जें जें सर्व । काहिं एक मानसीक भाव ।
तेयां मीं वांचूनि धावं । आनौती नाहिं ॥ ७९ ॥

ऐसे जे मत्पर । उपासिति निरंतर ।
ध्यानमीसें घर । माझेंचि जाले ॥ ८० ॥
जेयाचिया आवडी । केली मासिं कुलवाडी ।
भोग मोक्ष बापुडीं । त्यजिलिं कुळें ॥ ८१ ॥
ऐसे अनन्ययोगें । विकले जिवें आंगें ।
तेयां काइयेक सांगें । जें मीं करिं ॥ ८२ ॥
किंबहुना धनुर्धरा । जो मातेचेया ये उदरा ।
तिये मातेचा सवंसारा । केतुला पां ॥ ८३ ॥
तेवि मिं तेयां । जैसे असति तैसेयां ।
कृत तें धनंजया । घेतला पाटा ॥ ८४ ॥
माझेया आणि भक्तां । सवंसारिची चिंता ।
काइ समर्थाची कांता । भूकेतें शोची ॥ ८५ ॥
तैसे ते माझें । कलत्र ऐसें जाणिजे ।
काइसेनि हिं न लजें । तेयाचेनि मीं ॥ ८६ ॥
तेयां जन्मृत्युचां लाटीं । झलंबली हे सृष्टी ।
देखौनियां पोटीं । ऐसें जालें ॥ ८७ ॥
तरि या सिंधूचेनि माजें । कवणासि धाकु नुपजे ।
येथ झनें माझे । भितिल हान ॥ ८८ ॥
म्हणौनि गा पांडवा । मूर्तिचा मेळावा ।
करूनियां गावां । धावंतु आलों ॥ ८९ ॥
सडे जे देखिले । ते ध्यानाचिये कासे लाविले ।
ग्रुहीं घातले । क्रियांतरिं ॥ ९० ॥
नामाचां सहस्त्रवेन्हीं । नावा इया अवधारि ।
सज्जूनि सवंसारिं । तारूं जालां ॥ ९१ ॥
प्रेमाचिं पेटिं । बांधलिं येकाचां पोटिं ।
मग नीणिले तटीं । सायुज्याचां ॥ ९२ ॥

परि भक्तांचेनि नावें । चतुष्पदादीक आघवे ।
वैकुंठिचिये राणिवे । योग्य केले ॥ ९३ ॥

तेषामहं समुद्धर्ता मृत्युसंसारसागरात् ।
भवामि न चिरात्पार्थ मय्यावेशितचेतसां ॥ ७ ॥

म्हणौनि गा भक्तां । नाहिं येकिही चिंता ।
तेयांतें समुद्धर्ता । मीं सदा आथि ॥ ९४ ॥
आणि जेधवां चि भक्तीं । दीधलिया मज मती ।
तेव्हां चि मज सूती । तेयाचां हितिं ॥ ९५ ॥

मय्येव मन आधत्स्व मयि बुद्धिं निवेशय ।
निवसिष्यसि मय्येव अत ऊर्ध्वं न संशयः ॥ ८ ॥

एया कारणें तुवां । हा मंत्र धनंजया ।
कीजे जें येया । मार्गा भजिजे ॥ ९६ ॥
तरि मन हें येक । माझां स्वरूपीं वृत्तिक ।
करूनि घालीं आणिक । बुद्धी ही हे ॥ ९७ ॥
इयें दोन्हि सारिसिं । मजमाजि प्रेमेंसिं ।
रिगालीं तरि पावसी । मातें चि तूं गा ॥ ९८ ॥
जारि मनें बुद्धि इहिं । घर केलें माझां ठाइं ।
तारि सांवें मग काइ । तूंपण ऊरे ॥ ९९ ॥
म्हणौनि दिवा पाल्वे । सवें चि तेज माल्हवे ।
कां रविबिंबासवें । प्रकाशु जाये ॥ १०० ॥
उचललेया प्राणासरिसिं । इंद्रियें निगति जैसीं ।
तैसा मनबुद्धीपासिं । अहंकारु ये ॥ १ ॥
ह्मणौनि माझां स्वरूपीं । मनबुद्धि हे निक्षेपी ।
एतुलेनि सर्वव्यापीं । मी चि होंसि ॥ २ ॥
येया बोला काहिं । अनारिसें नाहिं ।
आपुली आण पाहिं । वांतु असें ॥ ३ ॥

अथ चित्तं समाधातुं न शक्नोषि मयि स्थिरम् ।
अभ्यासयोगेन ततो मामिच्छाप्तुं धनंजय ॥ ९ ॥

अथवा हें चित्त । मनबुद्धीसहित ।
माझां हातिं अचुंबित । न शकसि देवों ॥ ४ ॥
तरि गा येतुकें करीं । यां आठां पाहारां भीतरी ।
एक निमिषभरी देंतु । जाये ॥ ५ ॥
मग जें जें निमिष । देखैल माझें सुख ।
तेतुलालें आरोचक । विषइं येईल ॥ ६ ॥
जैसा शरत्कालु निगे । आणि सरिता वोहटों लागे ।
तैसें काढैल वेगें । प्रपंचौनि ॥ ७ ॥
मग पुनिवेहोनि जैसें । शशिबिंबा दिहें दीसें ।
हारपत अवंसे । नाहिं चि होए ॥ ८ ॥
तैसें भोगाआंतूनि निगतां । चित्त मजमाझि रिगतां ।
हळुहळु पांडुसुता । मी चि होंसि ॥ ९ ॥
आगा अभ्यासयोगु ह्मणिजे । तो हा येकु जाणिजे ।
येणें कांइयेक न निफजे । ऐसें नाहिं ॥ ११० ॥
येयाचेनि बळें । येकां गती अंतराळें ।
व्याघ्रसर्प प्रांजळें । केले एकीं ॥ ११ ॥
विष कि आहारिं पडे । समुद्रीं मध्यें वाट जोडे ।
एकिं वाग्ब्रह्म थोडें । अभ्यासें केलें ॥ १२ ॥
ह्मणौनि अभ्यासासि काहिं । सर्वथा दुष्कर नाहिं ।
यालागि माझां ठांइं । अभ्यासें मीळ ॥ १३ ॥

अभ्यासेऽप्यसमर्थोऽसि मत्कर्मपरमो भव ।
मदर्थमपि कर्माणि कुर्वन् सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ १० ॥

कां अभ्यासाहीलागि । नाहिं कसु तूझां आंगिं ।
तरि आहासि जिया भंगीं । तियाचि अस ॥ १४ ॥

इंद्रियें न कोंडिं । भोग न तोडिं ।
अभिमानु न संडी । स्वजातीचा ॥ १५ ॥
कुलधर्मु चालिं । विधिनिषेधु पालिं ।
सुखें तुज सरली । दीन्हली असे ॥ १६ ॥
पण मनें वाचा देहें । जैसा जो व्यापारु होए ।
तो मी करितु आहें । ऐसें न ह्मण ॥ १७ ॥
करणें कां न करणें । आघवें तो चि जाणे ।
विश्व चलिजत असे जेणें । ऐसें जाण ॥ १८ ॥
उणेया पुरेयाचें काहिं । उरों नेदीं आपुलां ठांइं ।
संजात चि करुनि घेइं । जीवित हें ॥ १९ ॥
मालियें जेउतें नेलें । तेउतें निवांत चि गेलें ।
तेया पाणियां ऐसें जालें । नाठवे हें ॥ २० ॥
तें यन्हविं तन्हीं सूभटा । हें उजू कां अन्हांटा ।
या व्यर्थ खटपटा । करित आहे ॥ २१ ॥
तरि प्रवृत्ति आणि निवृत्ति । यियें वोझिं नेंघों मती ।
अखंड चित्तवृत्ति । आठवों मी ॥ २२ ॥
आणि जें जें कर्म निफजे । तें थोडें बहूत न ह्मणिजे ।
निवांत चि अर्पिजे । माझां ठांइं ॥ २३ ॥
ऐसिया मद्भावना । तनूत्यागिं अर्जुना ।
तूं सायुज्यसिद्धसदना । त्रिशुद्धी एंसी ॥ २४ ॥

अथैतदप्यशक्तोऽसि कर्तुं मद्योगमाश्रितः ।
सर्वकर्मफलत्यागं ततः कुरु यतात्मवान् ॥ ११ ॥

नातरि हें इं तुज । नेंदवे कर्म सहज ।
तन्हीं गा तूं मज भज । पांडुसुता ॥ २५ ॥
बुद्धीचिये पाठिं पोटिं । कर्मा आदिसेवटीं ।
मातें बांधलें किरीटी । दुआड जरि ॥ २६ ॥

तरि हेंहिं असो । सांडी माझा अतिसो ।
पारि संयतिसीं वसो । बुद्धि भार्गीं ॥ २७ ॥
आगा वृक्षा कां वल्ली । लोटति फलें पीकलीं ।
तैसिं सांडिं निफनलिं । कर्मे सिद्धें ॥ २८ ॥
पारि मातें मनिं धरावें । कां मजउद्देशें करावें ।
हें काहीं चि नोको आघवें । जावों दे शून्य ॥ २९ ॥
खडकिं जैसें वरिषलें । कां अग्नीमाजि पेरिलें ।
कर्म मानीं देखिलें । स्वप्न जैसें ॥ १३० ॥
आगा आत्मजेचां विखिं । जैसा जीउ निराभिलाषी ।
तैसा कर्मि अशेषिं । निष्कामु होये ॥ ३१ ॥
वन्हिची ज्वाला जैसी । वायां जाये आकासिं ।
क्रिया जिरों दे तैसी । शून्यामाजि ॥ ३२ ॥
अर्जुना हा फलत्यागु । आवडे कीर आसलगु ।
पारि योगामाजि योगु । धूरेचा हा ॥ ३३ ॥
येणें फलत्यागें सांडे । तें तें कर्म न विरुढे ।
येके चि वेले झाडें । वांझें जैसिं ॥ ३४ ॥
तैसें येणें शरीरें । शरीरा येणें सरे ।
किंबहुना यरिझारे । चीरा पडे ॥ ३५ ॥

श्रेयो हि ज्ञानमभ्यासाज्ज्ञानाद्ध्यानं विशिष्यते।
ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छान्तिरनन्तरम् ॥ १२ ॥

पैं अभ्यासाची पाउटी । करुनि टाकिजे किरीटि ।
ज्ञानें येइजे भेटी । ध्यानाचिये ॥ ३६ ॥
मग ध्यानेंसिं खेवं । देंति आघवे चि भाव ।
तेधवां कर्मजात सर्व । दूरि ठाके ॥ ३७ ॥
कर्म जेथ दुरावे । तेथ फलत्यागु संभवे ।
त्यागातव आंगवे । शांति सकला ॥ ३८ ॥

ह्मणौनि यावेया शांती । हा चि क्रमु गा सुभद्रापती ।
अभ्यासू चि प्रस्तुतिं । कारण येथ ॥ ३९ ॥
अभ्यासाहूनु गहन । पार्था मग ज्ञान ।
ज्ञानापासूनि ध्यान । विशेषिजे ॥ १४० ॥
मग कर्मफलत्यागु । तो ध्यानापासौनि चांगु ।
त्यागातव भोगु । शांतिसुखाचा ॥ ४१ ॥
ऐसिया एया वाटा । इहिं चि पेणा सूभटा ।
शांतिचा माजिवटा । टाकिला जेणें ॥ ४२ ॥

अद्वेष्टा सर्वभूतानां मैत्रः करुण एव च ।
निर्ममो निरहंकारः समदुःखसुखः क्षमी ॥ १३ ॥

जो सर्व भूताचां ठांइं । द्वेषातें नेणे काहिं ।
आप परु नाहिं । चैतन्या जैसा ॥ ४३ ॥
उत्तमातें धरिजे । अधमातें अव्हेरिजे ।
हें कहिं चि नेणिजे । वसुधा जेवि ॥ ४४ ॥
रायाचें देह चाळूं । रंकातें परउतें गाळूं ।
हें नेणे चि कृपाळु । प्राणु पैं गा ॥ ४५ ॥
गाइची तृषा हरुं । व्याघ्रा विष होउनि मारुं ।
हें नेणे चि करुं । तोय जैसें ॥ ४६ ॥
घरिचिया उजियेड करावा । पारखेया आंधारु होआवा ।
हें न म्हणे चि पांडवा । दीपु जैसा ॥ ४७ ॥
ऐसीं सर्व भूतमात्रिं । येकपणाची मैत्री ।
कृपेची धात्री । आपण जो ॥ ४८ ॥
आणि मी हे भाष नेणे । माझें काहिं चि न म्हणे ।
सुख दुःख जाणणें । नाहिं जेया ॥ ४९ ॥

संतुष्टः सततं योगी यतात्मा दृढनिश्चयः ।
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्यो मद्भक्तः स मे प्रियः ॥ १४ ॥

तेविं चि क्षमे लागि । पृथ्वीचा पवाडु आंगिं ।
संतोषा उत्संगिं । घर दीन्हले ॥ १५० ॥
वरिषायें वीण सागरु । जळें जैसा निर्भरु ।
तैसा निरउपचारु । संतोषिया जो ॥ ५१ ॥
वाउनि आपुली आण । धरी अंतष्करण ।
निश्चया साचपण । जेयाचेनि ॥ ५२ ॥
जीउ परमात्मा दोन्हीं । बैसौनि एका आसनिं ।
जेयाचां हृदयभुवनीं । विराजति ॥ ५३ ॥
ऐसा योगसमृद्धी । होउनि जो निरवधीं ।
आर्पिति मनोबुद्धि । माझां ठांइं ॥ ५४ ॥
आंतु बाहिरि योगु । निर्वाळला चांगु ।
माझा अनुरागु । सप्रेमु जेया ॥ ५५ ॥
अर्जुना तो चि भक्तु । तो चि योगी मुक्तु ।
तो वल्लभा मी कांतु । ऐसा पढियें ॥ ५६ ॥
हें नां तो आवडे । जीवाचेनि पाडें ।
हें इं येथ थोडें । रूप करणें ॥ ५७ ॥
पढियंतेयाची काहाणी । हें भूलिची भारणी ।
येथौनि बोलणीं । बोलवती ॥ ५८ ॥
ह्मणौनि गा आह्मां । वेगिं आली उपमा ।
यऱ्हविं काइ प्रेमा । उपमा असे ॥ ५९ ॥
आतां असो हें किरीटि । प्रियाचिया गोठी ।
दूणा थाउं ऊठी । आवडि गा ॥ १६० ॥
तेया ही वरि विपायें । प्रेमळ संवादियें होये ।
तरि तिये गोडिये काय आहे । कांटाळें गा ॥ ६१ ॥
ह्मणौनि गा पार्था । तूं चि प्रियु आणि श्रोता ।
वरि प्रियाची वार्त्ता । प्रसंगें आली ॥ ६२ ॥

तरि आतां बोलों । भलेया सुखा मीनलों ।
ऐसें ह्मणौनि डोलों । लागले देउ॰ ॥ ६३ ॥

यस्मान्नोद्विजते लोको लोकान्नोद्विजते च यः ।
हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तो यः स च मे प्रियः ॥ १५ ॥

मग ह्मणे जाण । तेयाचें लक्षण ।
जेया मीं अंतष्करण । बैसों घाली ॥ ६४ ॥
तरि सिंधूचेनि माजें । जलचरां भय नुपजे ।
आणि जलचारिं नु बुजे । समुद्रु जैसा ॥ ६५ ॥
तेवि उन्मत्तें जगें । जेयासि खंति न लगे ।
आणि जेयाचेनि आंगें । न सिणें लोकु ॥ ६६ ॥
किंबहुना पांडवा । शरीर जैसें अवयवां ।
तैसा नुभगे जीवा । जिवपणें जो ॥ ६७ ॥
हें जग चि देह जालें । म्हणौनि प्रियाप्रीय गेलें ।
हर्षामर्ष ठेले । दूरि जेया ॥ ६८ ॥
ऐसा जो द्वंद्वमुक्तु । भयोद्वेगरहितु ।
एया ही वरि भक्तु । माझां ठांइं ॥ ६९ ॥
तरि तेयाचा गा मज मोहो । काय सांघों तो पढियो ।
हें असो जिवें जीवो । माझेंनि तो ॥ १७० ॥
जो निजानंदें धाला । परिणामां आयुष्य आला ।
पूर्ण तेजाला । वल्लभु तो ॥ ७१ ॥
जेयाचां ठांइं पांडवा । अपेक्षे नाहिं रिगावां ।
सुखासि चढावा । जेयाचें असणें ॥ ७२ ॥
गंगा शुचि होये । पाप ताप जाये ।
परि तेथ आहे । बुडणें येक ॥ ७३ ॥

अनपेक्षः शुचिर्दक्ष उदासीनो गतव्यथः ।
सर्वारंभपरित्यागी यो मद्भक्तः स मे प्रियः ॥ १६ ॥

मोक्ष देउनि उदार । कासी होये किर सधर ।
पारि वेचावें लागे शरीर । तिये गावि ॥ ७४ ॥
हिमवंतिं दोष जाये । पारि तेथ जीविताची हाणि होए ।
तैसें सुचित्त नव्हे । सज्जनाचें ॥ ७५ ॥
खोलिये पारु नेणिजे । तऱ्हीं संतीं न बुडिजे ।
रोकडेया आणि लाहिजे । मोक्षु फुका ॥ ७६ ॥
संतांचेनि आंगलगें । पापातें जिणणें गंगे ।
तेयांचें मिं सांगें । सुचित्व कैसें ॥ ७७ ॥
ह्मणुनु असो जो ऐसा । शुचित्वें तीर्था कुवांसा ।
जेणें लंघविलें दिशा । मनोमल ॥ ७८ ॥
आंतु बाहिरि चोखालु । सूर्यु जैसा निर्मलु ।
आणि तत्वार्थीचा पायळु । देखणा जो ॥ ७९ ॥
व्यापक आणि उदास । जैसें हें आकाश ।
तैसें जेयाचें मानस । सर्वगत ॥ १८० ॥
जो सवंसारव्यथा फीटला । निरास्यें निवडला ।
फांसाहूनि सूटला । विहंगु जैसा ॥ ८१ ॥
तैसा संततु स्वसुखें । कव्हणी चटवंच ने दखे ।
नेणिजे गतायुष्यें । लज्जा जैसी ॥ ८२ ॥
आणि कर्मारंभा लागि । जेया अहंकृति नाहि आंगिं ।
जैसा [illegible] ॥ ८३ ॥
तैसा उपशमू चि भागा । जेयासि आला पैं गा ।
जो मोक्षाचिया आंगा । लिहिला जैसा ॥ ८४ ॥
अर्जुना हा ठावो वेन्हीं । सोहंभावसरोवरी ।
द्वैताचां पइली तीरी । उतरों सरला ॥ ८५ ॥
किं भक्तिसुखा लागि । आपण चि जाला दों भागीं ।
बांटूनियां आंगीं । सेवकै बाणी ॥ ८६ ॥

येरा नावं मीं ठेंवी । मज भजतेया बोज बरवी ।
न भजतेया दावी । योगियां जो ॥ ८७ ॥
तेया आम्हां वेसन । आमचें तो निधान ।
किंबहुना समाधान । तो मिळे तैं ॥ ८८ ॥
तेया लागि रूपा येणें । तेयाचेनि एथ असणें ।
तेया लोण कीजे प्राणें । ऐसा पढियें ॥ ८९ ॥
जो आत्मलाभा सारिखें । गोमटें काहिं चि ने दखे ।
आणि भोगविशेषें । हरिषेजेना ॥ १९० ॥
आपण चि विश्व जाला । तारि भेदभाऊ गेला ।
ह्मणौनि द्वेष दूरि ठेला । जेया पुरुषा ॥ ९१ ॥

यो न हृष्यति न द्वेष्टि न शोचति न काङ्क्षति ।
शुभाशुभपरित्यागी भक्तिमान्यः स मे प्रियः ॥ १७ ॥

पैं आपुलें जें साचें । तें कल्पांतिं हिं न वचे ।
हें जाणूनि गतांचें । न शोची जो ॥ ९२ ॥
जेया परौतें नाहिं । तें जाला आपुलां ठांइं ।
या लागि काहिं । आकांक्षी ना ॥ ९३ ॥
वोखटें ना गोमटें । या काइसेया ही न भेटे ।
राति देऊ न घटे । सूर्यु जैसा ॥ ९४ ॥
ऐसा बोधू चि केवळु । होउनियां निश्चळु ।
यावरि भजनशीळु । माझां ठांइं ॥ ९५ ॥
तरि तेया ऐसें दुसरें । आम्हां पढियंतें सोयरें ।
नाहिं गा साचोकारें । तूझी आण ॥ ९६ ॥

समः शत्रौ च मित्रे च तथा मानापमानयोः
शीतोष्णसुखदुःखेषु समः संगविवर्जितः ॥ १८ ॥

पार्था जेयाचां ठांइं । वैषम्याची पारि नाहिं ।
रिपुमित्रां दोन्हीं । सरिसा पाडु ॥ ९७ ॥

जो खांडावेया घाउ घाली । कां लावणी जेणें केली ।
या दोघां येकि चि साउळी । वृक्ष जैसा ॥ ९८ ॥
नातरि इक्षुदंडु । पालितेया गोडु ।
गालितेया ही तो चि पाडु । येकु चि गा ॥ ९९ ॥
अरिमित्रासिं तैसा । अर्जुना जेया भाव ऐसा ।
मानापमानीं सरिसा । होंतु जाए ॥ २०० ॥
साइं रितुं समान । जैसें कां हें गगन ।
तैसें येक जि मान । शीतोष्णीं जेया ॥ १ ॥
दक्षिणोत्तर मारुता । मेरु जैसा पांडुसुता ।
तैसा सुखदुःखां प्राप्तां । मध्यस्तु जो ॥ २ ॥
माधूर्यें चंद्रिका । सरिसी चि राया रंका ।
तैसा जो सकलिकां । भूतां समु ॥ ३ ॥
आघवेयां येक । सेव्य जैसें उदक ।
तैसें जेयातें लोक । आसंसीति ॥ ४ ॥

तुल्यनिंदास्तुतिर्मौनी संतुष्टो येनकेनचित् ।
अनिकेतः स्थिरमतिर्भक्तिमान्मे प्रियो नरः ॥ १९ ॥

जो सबाह्यें संगु । सांडूनियां लागु ।
येकाकी असंगु । आंगिं सूनि ॥ ५ ॥
जो निंदेतें नेघे । स्तुतितें न श्लाघे ।
आकाशा न लगे । लेपु जैसा ॥ ६ ॥
तैसा निंदे आणि स्तुती । मानु करुनु येका पांती ।
विचारें प्राणप्रवृत्ती । जनिं मौनीं ॥ ७ ॥
साच लटिकें दोन्हीं । न बोलैल मौनिं ।
भोगितां उन्मनीं । आराय ना ॥ ८ ॥
जो यथालाभें तोखे । अलाभें हिं न पारुखे ।
पाउसें विण न सुके । समुद्र जैसा ॥ ९ ॥

आणि वायुसि येके ठांइं । बिढार जैसें नाहिं ।
तैसा न धरी चि केहीं । आश्रयो जो ॥ २१० ॥
हें विश्व चि माझें घर । ऐसी मति जेयाची स्थिर ।
किंबहुना चराचर । आपण जाला ॥ ११ ॥
एया वरि पार्था । माझां भजनीं आस्था ।
तरि तेयातें मीं माथां । मुगुटु करीं ॥ १२ ॥
उत्तमासि मस्तक । खालविजे हें काये कवतिक ।
हा मानु करिति लोक । पायवणियां ॥ १३ ॥
तरि श्रद्धावस्तूसि आदरु । करितां जाणिजे प्रकारु ।
जरि होये श्रीगुरु । सदाशिव ॥ १४ ॥
तरि हें असो आतां । महेशातें वानितां ।
आत्मस्तुति करितां । संचारु असे ॥ १५ ॥
येयालागि हें । म्हणितलें रमानाहें ।
अर्जुना मी वाहें । सिरिं जेयातें ॥ १६ ॥
जो पुरुषार्थसिद्धि चौथी । घेउनि आपुलां हातिं ।
रिगाला भक्तिपंथीं । जगा देंत ॥ १७ ॥
कैवल्याचा अधिकारी । सोडि बांधि मोक्षाची करी ।
किं जळाचिया परीं । तळवट घे ॥ १८ ॥
ह्मणौनि तो नमस्कारुं । तेयातें मुगुट करूं ।
तेयाचे टांक धरूं । कंठिं आह्मिं ॥ १९ ॥
तेयाचेया गुणाची लेणीं । लेवउं आपुलां वाणीं ।
तेयाची कीर्ति श्रवणीं । आइकों आह्मीं ॥ २२० ॥
तो पाहावा हे डोहळे । ह्मणूनि अचक्षू मज डोळे ।
हातिचेनि करकमळें । पूजीं जेयातें ॥ २१ ॥
दों वरि दोनि । भुजा आलों घेउनि ।
आलिंगावेया लागौनि । तेयाचें आंग ॥ २२ ॥

तेया संगाचेनि सुरवाडें । आह्मां देहधरणें घडे ।
किंबहुना आवडे । निरोपमु ॥ २३ ॥
तेया आह्मां मैत्र । येथ काइसें पां चित्र ।
परि तेयाचें हिं चरित्र । आयिकति जे ॥ २४ ॥
ते ही प्राणा परौते । आवडति हें निरुतें ।
जे भक्तिचरित्रातें । आसंसीति २५ ॥

ये तु धर्म्यामृतमिदं यथोक्तं पर्युपासते ।
श्रद्दधाना मत्परमा भक्तास्ते तीव मे प्रियाः ॥ २० ॥

जें हें साद्यंत । सांधितलें तुज प्रस्तुत ।
भक्तियोगसंमत । योगरूप ॥ २६ ॥
मी प्रीतीतें करीं । कां मनीं सिरसा धरीं ।
येवढी थोरी । जेया स्थिती ॥ २७ ॥
ते हे गोठि रम्य । अमृताधारधर्म्य ।
प्रेरीति प्रतीतिगम्य । आइकौनि जे ॥ २८ ॥
परि निरोपिली जैसी । तिया स्थिति रमत मानसिं ।
मग सुक्षेत्रिं जैसी । पेरणी जाली ॥ २९ ॥
तारि श्रद्धा करुनि आदरें । जेयांचा ठांइं विस्तारे ।
जीविं जेयां थारे । अनुष्ठिती ॥ २३० ॥
पार्था गा जगीं । भक्तु तो चि योगी ।
उत्कंठा तेयां लागि । सदा मज ॥ ३१ ॥
तो तीर्थ तो क्षेत्र । जगीं तो चि पवित्र ।
भक्तिकथेसि मैत्र । जेयां पुरुषां ॥ ३२ ॥
जो सुरसाह्मीं सील । लोकललनलील ।
प्रणतिप्रतिपाल । खेलु जेयाचा ॥ ३३ ॥
जो भक्तवत्सल । प्रेमलप्रांजल ।
सत्यसेतुसकल । कलानिधी ॥ ३४ ॥

आह्मि करूं तेयाचें ध्यान । तो आमचें देवतार्चन ।
तें वांचूनि आन । गोमटें न मनूं ॥ ३५ ॥
तेया आह्मा वेसन । आमचें तो निधान ।
किंबहुना समाधान । तो मिळें तो ॥ ३६ ॥
प्रेमळाचेया वार्त्ता । जे अनुमोदिती पांडुसुता ।
ते देखों परदेवता । आपुली जैसी ॥ ३७ ॥
ऐसें निजजनानंदें । तेणें जगदादिकंदें ।
बोलिलें मुकुंदें । संजयो ह्मणे ॥ ३८ ॥
राया जो निजनिर्मळु । निष्कळु लोककृपाळु ।
शरणगतां स्नेहाळु । शरण्य जो ॥ ३९ ॥
जो धर्मकीर्त्तिढवळु । अगाध दातृत्वें सरळु ।
अतिबळु प्रबळु । बळिबंधनु ॥ २४० ॥
तो कृष्णुजी वैकुंठीचा । चक्रवर्त्ती निजाचा ।
सांघे एरु दैवांचा । आइकतु असे ॥ ४१ ॥
आतां एया वरी । निरोपिती परी ।
संजयो ह्मणे अवधारी । धृतराष्ट्रातें ॥ ४२ ॥
ते चि रसाळकथा । मन्हाटिया प्रतीतीपंथा ।
आणिजैल आस्था । अवधारिजो ॥ ४३ ॥
ज्ञानदेओ ह्मणे तुह्मीं । संत बोलगावेति हें मीं ।
पढविलां स्वामीं । निवृत्तिनाथें ॥ २४४ ॥

ॐ ॥ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे **भक्तियोगो** नाम द्वादशोऽध्यायः ॥१२॥

॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

ज्ञानेश्वरी

अध्याय तेरावा

श्रीगणेशायनमः ॥

केलेयां स्मरण । सकल विद्यांचें अधिकरण ।
ते वंदूं चरण । श्रीगुरूचे ॥ १ ॥
जेयांचेनि आठवे । शब्दसृष्टि आंगवे ।
सारस्वत आघवें । जीभेसि ये ॥ २ ॥
वक्तृत्व गोडपणें । अमृतातें पारु ह्मणे ।
रस होंति ओल्गणे । अक्षरांचे ॥ ३ ॥
भावांचें अवतरण । अवतरवीति खुण ।
हाता चढे संपूर्ण । तत्वभेदु ॥ ४ ॥
श्रीगुरूचे पाए । हृदय गवसूनि ठाए ।
तैं एवडें भाग्य होए । उन्मेषासि ॥ ५ ॥

अर्जुन उवाच ॥

प्रकृतिं पुरुषं चैव क्षेत्रं क्षेत्रज्ञमेव च
एतद्वेदितुमिच्छामि ज्ञानं ज्ञेयं च केशव ॥ १ ॥

तेथ अर्जुनु ह्मणे प्रकृतिपुरुष । क्षेत्रज्ञ आणि क्षेत्रविशेष ।
हें तुज पासाव अशेष । इच्छितु असें जाणों ॥ ६ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥

इदं शरीरं कौंतेय क्षेत्रमित्यभिधीयते ॥
एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञमिति तद्विदः॥ २ ॥

तो नमस्कारूं आतां । पितामहाचा पिता ।
लक्ष्मीयेचा भर्त्ता । ऐसे ह्मणे ॥ ७ ॥
पार्था परिसिजे । देह हें क्षेत्र ह्मणिजे ।
हें जाणें तो बोलिजे । क्षेत्रज्ञु गा ॥ ८ ॥

क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि सर्वक्षेत्रेषु भारत ॥
क्षेत्रक्षेत्रज्ञयो र्ज्ञानं यत्तज्ज्ञानं मतं मम ॥ ३ ॥

तरि क्षेत्रज्ञु येथें । तो मी चि निरुतें ।
जो सर्व क्षेत्रांतें । संगोपुनु असे ॥ ९ ॥
आणि क्षेत्रक्षेत्रज्ञातें । जाणणें जें निरुतें ।
ज्ञान ऐसें तयातें । मानूं आह्मीं ॥ १० ॥

तत्क्षेत्रं यच्च यादृक्च यद्विकारि यतश्च यत् ॥
स च यो यत्प्रभावश्च तत्समासेन मे शृणु ॥ ४ ॥

तरि क्षेत्र एणें नावें । शरीर जेणें भावें ।
ह्मणितलें तें आघवें । सांघों आतां ॥ ११ ॥
हें क्षेत्र कां ह्मणिजे । कैसें हें कें उपजे ।
कवण कवणीं वाहिजे । विकारीं एथ ॥ १२ ॥
हें आंवुठ हात मोटकें । किं केवडें पां केतुकें ।
बरड किं पीकें । कवणाचें हें ॥ १३ ॥
इत्यादि सर्व । जे एयाचे प्रभाव ।
ते बोलिजति साजीव । अवधान दीजो ॥ १४ ॥

ऋषिभि र्बहुधा गीतं छंदोभि र्विविधैः पृथक् ॥
ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भि र्विनिश्चितैः ॥ ४ ॥

पैं या चि स्थला कारणें । श्रुती सदा बोबाणें ।
तर्कु एणें चि ठीकरणें । तोंडौता केला ॥ १५ ॥
चालितां हे चि बोली । दर्शनें सेवटा आलि ।
तें चि नाहिं बुझावलिं । अझुइं द्वंद्वें ॥ १६ ॥
शास्त्रांचिये सोइरिके । विचारिलीं एणें चि एकें ।
एयाचेनि एकवंकें । जगासि वादू ॥ १७ ॥
तोंडेंसि तोंडा न पडे । बोलेंसिं बोला न घडे ।
एया गुंती बडबडे । त्राये जाली ॥ १८ ॥
नेणों कोणाचें हें स्थल । परि कैसें अभिलाखाचें बल ।
जें घरोघरीं कपाल । पीटवीतसे ॥ १९ ॥
नास्तिकां देयोविया तोंड । वेदांचें गाढें बंड ।
तें देखोनि पाखंड । आन चि वाजे ॥ २० ॥
ह्मणे तूं निर्मूल । लटकें वाग्जाल ।
ना ह्मणसी तरि पोफल । घातलें असे ॥ २१ ॥
पाखंडाचेया कडे । नागिवें लुंचिति मुंडें ।
नियोजिलीं वितंडें । ताला येति ॥ २२ ॥
मृत्युबलाचेनि मार्जे । हें जाइल विग काजें ।
तें देखौनि व्याजें । निगाले योगी ॥ २३ ॥
मृत्यूसि आधाइलें । तिहिं निरंजन सेविलें ।
यमदमाचे केले । मेले पुरे ॥ २४ ॥
येणें चि क्षेत्राभिमानें । राज्य त्यजिलें ईशानें ।
गूंति जीणौनि स्मशानें । वसों आदरिलीं ॥ २५ ॥
ऐसिया पैजा महेशा । पांगुरणें दाही दिशा ।
लांचकरु ह्मणौनि कोलिसा । कामु केला ॥ २६ ॥
पैं सत्यलोकनाथा । वदनें आलीं बलार्था ।
तऱ्हीं तो सर्वथा । जाणे चि ना ॥ २७ ॥

एक ह्मणति हें स्थळ । जीवाचें चि समूळ ।
मग प्राणु हें कुळ । तेयाचें एथें ॥ २८ ॥
जें प्राणाचां घरीं । आंगें राबते भाऊ च्यारी ।
आणि मना ऐसा आवरी । कुळवाडिकारु ॥ २९ ॥
तेयातें इंद्रियबैलांची पेटी । न ह्मणे अवसिपाहाटि ।
विषयक्षेत्रीं आटि । काढी भली ॥ ३० ॥
मग विधिची वाप चुकवी । अन्याइं त्रिं वाहवी ।
कुकर्माचा करवी । राबु जरि ॥ ३१ ॥
तरि तेया चि सारिखें । असंभड पाप पीके ।
जन्मकोडी दुःखें । भोगवी जीउ ॥ ३२ ॥
नातरि विधिचेये वापे । सत्क्रिया बिं आरोपे ।
जन्मशतमापें । सुख चि मविजे ॥ ३३ ॥
तवं एक ह्मणति हें न्हवे । हें जीवाचें न ह्मणावें ।
आमतें पूसावें । क्षेत्राचें इया ॥ ३४ ॥
जीव एथ उखिता । वास्तिकरु वांटे जांता ।
आणि प्राणु हा बलौता । ह्मणौनि जागे ॥ ३५ ॥
अनादि जे प्रकृति । सांख्य जीतें गांति ।
क्षेत्र हे वृत्ति । तियेची जाण ॥ ३६ ॥
आणि तियेतें चि आघवा । आथि घरमेळावा ।
ह्मणौनि वाहिवां । घरीं वाहे ॥ ३७ ॥
बाह्यांचिये राहाटी । मुदल तीघ शृष्टी ।
ते तियेचां पोटीं । जाले गुण ॥ ३८ ॥
रजोगुणु पेरी । तेतुलें सत्व सोंकरी ।
एकलें तम करी । सावगणी ॥ ३९ ॥
रचूनु महत्तत्त्वाचें खळें । मळी एकें चि काळुगेनि पोळें ।
तेथ अव्यक्ताची मिळे । सांजे भली ॥ ४० ॥

तवं एकि मतिवंतीं । या बोलाचिया खंती ।
ह्मणितलें एया चांथी । अर्वाचीना ॥ ४१ ॥
हां हो परतत्त्वा आंतु । केउती प्रकृतीची मातु ।
हा क्षेत्रवृत्तांतु । उगेयां आइकां ॥ ४२ ॥
शून्यसेजसाळिये । सुलीनतेचिये तूंलिये ।
नीद केली होंती बलियें । संकल्पें येणें ॥ ४३ ॥
तो अवसांत चेइला । उद्यमीं सदैउं भला ।
ह्मणौनि ठेवा जोडला । इछे सवें ॥ ४४ ॥
निरालंबिची वाडी । त्रिभुवना एवडी ।
हे तियेचिया जोडी । रूपा आली ॥ ४५ ॥
महाभूतांचे एकावट । सैरा वेंटाळु उभाट ।
भूतग्रामाचे आघाट । चिरिले त्याऱ्ही ॥ ४६ ॥
यावरि आदिं । पंचवटिकांची बांधी ।
बांधली होती प्रभेदिं । पांचभूतिकिं ॥ ४७ ॥
कर्मा अकर्माचे गुंढे । घातले दोहिं कडे ।
नपुंसकें बरडें । रानें केलिं ॥ ४८ ॥
तेथ येरिझारि लागि । जन्ममृत्यूंची सुरंगी ।
सुवाळली चांगी । संकल्पें एणें ॥ ४९ ॥
मग अहंकारेंसिं एकावदी । करूनि जीविता अवधी ।
वाहिलें बुद्धी । चराचर ॥ ५० ॥
इया परिं निरालीं । वाढे संकल्पाची डाली ।
ह्मणौनि तो मूली । प्रपंचा इया ॥ ५१ ॥
ये मतमुगुतकिं । पढिगाइलें आणिकिं ।
ह्मणति हां हो विवेकी । तऱ्हीं तुह्मि ॥ ५२ ॥
परतत्त्वाचां गाविं । संकल्पाची सेज देखावी ।
तरि कां पां न मनावी । प्रकृति तेयाची ॥ ५३ ॥

परि असो हें नव्हे । तुह्मीं येया न लगावें ।
आइकां आघवें । सांघिजैल ॥ ५४ ॥
तरि आकाशि कवणें । केलिं मेघांचिं भरण ।
अंतरिक्ष तारागणें । धरी कोण ॥ ५५ ॥
गगनाचा तडवा । उभिला कोणें ह्मणावा ।
वारा हिंडतु असावा । हें कोणाचें मत ॥ ५६ ॥
रोम कवण पेरी । कोण समुद्र भरी ।
पर्जन्याचिया करी । धारा कवण ॥ ५७ ॥
तैसें क्षेत्र हें स्वभावें । अव्हांत्रीक कव्हणाचें न्हवे ।
एथ वाहे तेया फावे । येरा तूटि ॥ ५८ ॥
तवं आणिकें एकें । खोदें ह्मणितलें नीकें ।
तरि भोगिजे एकें । कालें जेवि ॥ ५९ ॥
हें जाणों मृत्यु रागिटा । सिंहाडेयाचा दरकुटा ।
परि काइ वाजटां । पूरिजतसे ॥ ६० ॥
जर्‍हीं एयाचा मारु । देखताति अनिवारु ।
परि स्वमतिं भरु । अभिमानियां ॥ ६१ ॥
महाकल्पा परौती । कव वाळूनि अवचिती ।
सत्यलोकभद्रजाती । आंगीं वाजे ॥ ६२ ॥
लोकपाल नीचनवे । दिग्गजमेळावे ।
स्वर्गिचिये अडवे । रिगौनि मोडी ॥ ६३ ॥
येरें एयाचेन आंगवातें । जन्ममृत्यूचिये गर्त्ते ।
निर्जीवें होउनि भ्रमितें । जीवमृगें ॥ ६४ ॥
निहाला पां केवडा । पसरूनियां चवडा ।
करितसे माजिवडा । आकारगजु ॥ ६५ ॥
ह्मणौनि कालाची सत्ता । हा बोलु निरुता ।
ऐसेसे वादु पांडुसुता । क्षेत्रा लागि ॥ ६६ ॥

हे बहू उखीविखी । रिखीं केली नैमिषिं ।
पुराणें इये विखीं । मतपत्रिका ॥ ६७ ॥
अनुष्टुभादि छंदें । प्रबांधें जियें विविधें ।
तें पत्रालंबनमदें । करीत आज्ञुईं ॥ ६८ ॥
वेदिचें ब्रह्मसूत्र । देखणेपणें पवित्र ।
परि तेया ही हें क्षेत्र । नेणवे चि ॥ ६९ ॥
आणिकिं आणिकिं बहुतिं । महाकवी हेतुमंतीं ।
एया लागि मती । वेचिलिया ॥ ७० ॥
परि ऐसें हें एवडें । कां अमुकेयाचें चि फुडें ।
हें कोण्हा हिं वरिपडें । होये चि ना ॥ ७१ ॥
आतां एयावरि जैसें । क्षेत्र हें असे ।
तुज सांगों तैसें । सायंत गा ॥ ७२ ॥

महाभूतान्यहंकारो बुद्धिरव्यक्तमेव च ॥
इंद्रियाणि दशैकं च पंच चेंद्रियगोचराः ॥ ५ ॥

तरि महाभूतपंचकु । आणि अहंकारु एकु ।
बुद्धि अव्यक्त दशकु । इंद्रियांचा ॥ ७३ ॥
आणि मन हिं एकु । विषयांचा दशकु ।
सुखदुःखद्वेखु । संघातु इछा ॥ ७४ ॥
आणि चेतना धृति । एवं क्षेत्रव्यक्ति ।
सांधितली तुज प्रति । आघवी चि हे ॥ ७५ ॥
आतां महाभूतें कवणें । कवण विषय कैसिं करणें ।
हें वेगलालेपणें । एकैक सांघों ॥ ७६ ॥
तरि पृथ्वी आप तेज । वायु व्योम गा बुझ ।
सांधितलें बा तुज । महातत्त्वें ॥ ७७ ॥
आणि जागतिये दशे । स्वप्न लपालें असे ।
नातरि अवसे । चंद्र गूढ ॥ ७८ ॥

नातरि अप्रौढें बाळकिं । तारुण्य राहे थोंकिं ।
कां न फुळतां कळिकिं । आमोदु जैसा ॥ ७९ ॥
किंबहुना काष्ठिं । वन्हि जेवि किरीटी ।
तेवि प्रकृतिचां पोटीं । गोप्यु जो असे ॥ ८० ॥
जैसा ज्वरु धातुगतु । कुपथ्याचें मीस पांतु ।
मग जालेयां आंतु । बाहिरि व्यापी ॥ ८१ ॥
तैसी पांचां हिं गांठि पडे । जैं देहाकारु घडे ।
तैं नाचवी चहूंकडे । तो अहंकारु गा ॥ ८२ ॥
आतां बुद्धि जे ह्मणिजे । ते ऐसां चिन्हिं जाणिजे ।
बोलिलें यदुराजें । आइकैं सांघों ॥ ८३ ॥
तरि कंदर्पाचेनि बळें । इंद्रियवृत्तिचेनि मेळें ।
विभांडूनि येंति पाळे । विषयांचे ॥ ८४ ॥
तो सुखदुःखाचा नागोवा । जेथ उगाणों लागे जीवा ।
तेथ दोहींसि बरवा । पाडु जे धरी ॥ ८५ ॥
हें सुख हें दुःख । हें पुण्य हें दोख ।
हें मैळ हें चोख । ऐसें जें निवाडी ॥ ८६ ॥
जिये अधमोत्तम सूजे । सानें थोर बूझे ।
जिया दीठी पारखिजे । विखो जीवें ॥ ८७ ॥
जे तेजतत्वाची वृद्धि । जे सत्वगुणाची निधि ।
जे आत्मेयां जीवाची संधि । वसवीतसे ॥ ८८ ॥
अर्जुना ते जाण । बुद्धि गा संपूर्ण ।
आतां आइक तूं उ्‌ळखण । अव्यक्ताचें ॥ ८९ ॥
पैं सांख्याचां सिद्धांतिं । प्रकृति जे महामती ।
ते चि येथ प्रस्तुतिं । अव्यक्त गा ॥ ९० ॥
आणि सांख्ययोगमतें । प्रकृति परिसविली तूतें ।
दोहीं परि ची जेथें । विवंचिली ॥ ९१ ॥

तेथ दूजी जे जीवदशा । तिये नावं वीरेशा ।
येथ अव्यक्त ऐसा । पर्याऊ हा ॥ ९२ ॥
तन्हीं पाहालेयां रजनी । तारा लोपति गगनीं ।
कां हारपति अस्तमानीं । भूतक्रिया ॥ ९३ ॥
कां देह गेलेयां पाठिं । देहादिक किरीटी ।
उपाधि लोपे पोटीं । कृतकर्माचां ॥ ९४ ॥
कां बीजमुद्रे आंतु । थोंके तरु समस्तु ।
कां वस्त्रपणें तंतु । दशे राहे ॥ ९५ ॥
तैसं सांडूनु स्थूलधर्म । महाभूतें भूतग्राम ।
लया जांति सूक्ष्म । होउनि जेथ ॥ ९६ ॥
अर्जुना तेया नावें । अव्यक्त हें जाणावें ।
आतां आइक आघवें । इंद्रियभेद ॥ ९७ ॥
तरि श्रवण नयन । त्वचा घ्राण रसन ।
इयें जाणैं ज्ञान । करणें पांचें ॥ ९८ ॥
इये तत्वमेलापकिं । सुखदु:खाची उखीविखी ।
बुद्धि करितसे मुखिं । पांचें इहिं ॥ ९९ ॥
मग वाचा आणि कर । चरण अधोद्वार ।
अपायु हे प्रकार । पांचें आणिक ॥ १०० ॥
कर्मेंद्रिय ह्मणिपति । तियें इयें जाणिजति ।
आइकैं कैवल्यपति । सांघत असे ॥ १ ॥
पैं प्राणाची आंतोरी । क्रियाशक्ति जे शरीरीं ।
तियेची रिगिनिगि द्वारीं । पांचें इहीं ॥ २ ॥
एवं दाही करणें । सांवितलीं देऊ ह्मणे ।
आतां परियस फुडेपणें । मन तें हें ॥ ३ ॥
जें इंद्रियां आणि बुद्धी । माझारिलिये संधी ।
रजोगुणाचां खांदीं । तरलत असे ॥ ४ ॥

नीलिमा अंबरीं । कां मृगतृष्णालहरी ।
तैसा वायां चि फाउरी । वावो जालें ॥ ५ ॥
आणि शुक्रशोणिताचा सांधा । मिळतां पांचाचा बांधा ।
वायुतत्व दशधा । एक चि जालें ॥ ६ ॥
मग तें हीं दाहें भागीं । देहधर्माचां खैवंगीं ।
अधिष्ठिलें आंगीं । आपुलालां ॥ ७ ॥
तेथ चांचल्य निखिळ । एकलें ठेलें निढाळ ।
म्हणौनि रजाचें बळ । धरिलें तेणें ॥ ८ ॥
तेथ बुद्धीसि बाहिरि । अहंकारावरि ।
ऐसां ठांइं माझारि । बळियाविलें ॥ ९ ॥
वायां हें नावं । यऱ्हविं कल्पना हे चि सावेव ।
जेयाचेनि संगें जीव । दशा वस्तू ॥ ११० ॥
जें प्रवृत्तीसि मूळ । कामा जेयाचें बळ ।
जें अखंड सुए सळ । अहंकारासिं ॥ ११ ॥
जें इछेतें वाढवी । आशेतें चडावी ।
जें पाठि पुरवी । जगासि येया ॥ १२ ॥
द्वैत जेणें उठी । अविद्या जेणें लाठी ।
जें इंद्रियांतें लोटी । विषयां माझि ॥ १३ ॥
संकल्पित सृष्टि घडी । सवें चि विकल्पूनि मोडी ।
मनोरथाचिया उतरडी । उतरी रची ॥ १४ ॥
जें भूलिचें कुल्हार । वायुतत्वाचें अंतर ।
बुद्धिचें द्वार । झांकललें जेणें ॥ १५ ॥
तें गा किरीटी मन । एया बोला नाहिं आन ।
आतां विषयाभिधान । भेदु आइक ॥ १६ ॥
तरि स्परिसु आणि शब्दु । रूप रसु गंधु ।
हा विवेकु पंचविधु । ज्ञानेंद्रियाचा ॥ १७ ॥

इहीं चि पांचैं द्वारीं । ज्ञानासि धावे बाहिरि ।
जैसें कां हिरव चारीं । भांभावे पशु ॥ १८ ॥
मग स्वर वर्ण विसर्गु । अथवा स्वीकारु त्यागु ।
चंक्रमण उत्सर्गु । मलमूत्रांचा ॥ १९ ॥
हे कर्मेंद्रियांचे पाच । विषय गा साच ।
जें बांधौनि मांच । क्रिया जे उठी ॥ १२० ॥

इच्छा द्वेषः सुखं दुःखं संघातश्चेतना धृतिः ॥
एतत्क्षेत्रं समासेन सविकारमुदाहृतं ॥ ६ ॥

ऐसे हे दाही । विषय इये देहीं ।
आतां इछा ते ही । सांघिजैल ॥ २१ ॥
तरि भूतलें आठवे । कां बोलें कानु झांकवे ।
ऐसिया वरि चेतवे । जे वृत्ति गा ॥ २२ ॥
इंद्रियां विषयांचिये भेटी । सरिसी चि वेगें उठी ।
कामाचिया बाहुटीं । धरूनियां ॥ २३ ॥
जियेचेनि उठिलेपणें । मना सैघ धावणें ।
ना रिगावें तेथ करणें । तोंडें सूंति ॥ २४ ॥
जिये वृत्तिचिया बाढी । बुद्धि होये वेडी ।
विषइं जेया गोडी । ते हे इछा ॥ २५ ॥
आणि इछिलेया सांगडे । इंद्रियां आमिष न जोडे ।
ऐसेयां डाऊ जो पडे । तो चि द्वेषु ॥ २६ ॥
आतां या वरि सुख । तें एवंविध देख ।
जेणें एकें चि अशेख । विसरे जीउ ॥ २७ ॥
मनें वाचा कायें । जें आपुली आण वायें ।
देहस्मृतिची त्राये । मोडित जाये ॥ २८ ॥
जेयाचेनि जालेपणें । पांगुळा होणें प्राणे ।
सात्विकां दुणे । वरि हि लाभु ॥ २९ ॥

आघवियाचि इंद्रियवृत्ती । हृदयाचां एकांतिं ।
थापटूनि सुषुप्ती । आणि जें गा ॥ १३० ॥
किंबहुना सोए । जीउ–आत्मेयांची लाहे ।
तेथ जें होये । तेया नावं सुख ॥ ३१ ॥
आणि ऐसी हे अवस्था । न जोडतां पार्था ।
जीजे तेया नावं सर्वथा । दुःख जाणैं ॥ ३२ ॥
तें मनोरथभंगें होये । येर सिद्धी गेलें जाए ।
हें दोनी चि उपायें । सुखदुःखासि गा ॥ ३३ ॥
आतां असंगा साक्षिभूता । देहिं चैतन्याची सत्ता ।
तिये नावं पांडुसुता । चेतना एथ ॥ ३४ ॥
जे नखौनि केंसवेर्‍हीं । उभी लागे शरीरीं ।
जे तिहिं अवस्थांतरीं । पालटे ना ॥ ३५ ॥
मनबुध्यादि आघवीं । जियेचेनि टवटवी ।
प्रकृतिवनमाधवी । सदा चि जे ॥ ३६ ॥
जडाजडीं अंशीं । जे राहाटि सरिसी ।
ते चेतना गा तुजसीं । लटकें नाहिं ॥ ३७ ॥
पैं राऊ परिवाण नेणे । आज्ञा चि परचक्र जीणे ।
कां चंद्राचेनि परिपूर्णें । सिंधु भरति ॥ ३८ ॥
नाना भ्रमकाचेनि सन्निधानें । लोह करी सचेतनें ।
कां सूर्युसंगु जनें । चेष्टविजे ॥ ३९ ॥
आगा मुखमेळेविण । पीलियाचें पोखण ।
करी जेवि निरीक्षण । कूर्मिचें ॥ १४० ॥
पार्था तिया परिं । आत्मसंगति इये शरीरीं
सजीवत्वाचा करी । उपेगु जडा ॥ ४१ ॥
मग तियेतें चेतना । ह्मणिपे अर्जुना ।
धृतिची विवंचना । आतां आइक ॥ ४२ ॥

तत्वां परस्परें । उघड जातिवैरें ।
नव्हे पृथिवीयेतें नीरें । निनासिजे ॥ ४३ ॥
नीरातें आटी तेज । तेजा वायुसिं जूझ ।
गगन तवं साहाज । वायु भक्षी ॥ ४४ ॥
तैसि चि कव्हणी वेळे । आपण काइसेया ही न मिळे ।
आंतु रिगौनु वेगळें । आकाश हें ॥ ४५ ॥
ऐसिं पांचै भूतें । न साहांति एकमेकातें ।
कि त्यें हिं ऐक्यातें । देहां यंति ॥ ४६ ॥
द्वंद्वाची उखीविखी । सांडूनि वस्ती एकी ।
एकातें पोखी । निजगुणें ॥ ४७ ॥
ऐसें मिळतेयां साजणें । चळे धैर्यें जेणें ।
तेया नावं ऽणे । धृति पैं गा ॥ ४८ ॥
आणि जीवेंसिं पांडवा । यां सतिसां सतिसांचा मेळावा ।
तो पैं येथ जाणावा । सांघातु गा ॥ ४९ ॥
एवं सतीस भेद । सांवितले तुज विशद ।
एयां एतुलेयांतें प्रसिद्ध । क्षेत्र ह्मणिजे ॥ १५० ॥
रथांगाचा मेळावा । रथु ह्मणिजे पांडवा ।
कां अधोर्ध्व अवयवां । नावं देह ॥ ५१ ॥
करी—चातुरंग—समाजें । सेना नावं निफजे ।
वाक्यें ह्मणिपति पुंजे । अक्षरांचे ॥ ५२ ॥
जळधरांचा मेळा । वाच्य होये अभाळा ।
नाना लोक सकळा । नावं जगु ॥ ५३ ॥
कां स्नेह—सूत्र—वन्हि । मेळु एकी स्थानीं ।
धरिजे तो जनीं । दीपु होये ॥ ५४ ॥
तैसिं सतीस हीं तत्वें । मिळति एकत्वें ।
तेणें समूहपरत्वें । क्षेत्र ह्मणिजे ॥ ५५ ॥

आणि याहूंतेनि भौतिकें । पापपुण्य एथ पीके ।
ह्मणौनि आह्मि कवतिकें । क्षेत्र ह्मणों ॥ ५६ ॥
एकाचेनि मतें । देह ह्मणति एयातें ।
परि असो हें अनंतें । नावें एयासि ॥ ५७ ॥
सुरनरउरगीं । घडत आहे योनिविभागिं ।
ते गुणकर्मसंगीं । पडिलें सातें ॥ ५८ ॥
पैं परतत्वा आरौतें । आणि स्थावरांता आंतौतें ।
जें काहिं होतें जातें । क्षेत्र चि हें ॥ ५९ ॥
हे चि गुणविवेचना । पुढां ह्मणिपैल अर्जुना ।
प्रस्तुत आतां ज्ञाना । रूप दाउं ॥ १६० ॥
क्षेत्र तत्वें सविस्तर । सांघितलें सविकार ।
ह्मणौनि आतां उदार । ज्ञान आइक ॥ ६१ ॥

अमानित्वमदंभित्वमहिंसा क्षांतिरार्जवं ॥
आचार्योपासनं शौचं स्थैर्यमात्मविनिग्रहः ॥ ७ ॥

जेया ज्ञाना लागि । गगन गीलिताति योगी ।
स्वर्गिची आडवंगी । उमरडूनि ॥ ६२ ॥
न करीति सिद्धिचे पाड । न धरीति रिद्धींची भीड ।
योगा ऐसें दुवाड । हेलासति ॥ ६३ ॥
तपोदुर्गें वोलांडिति । ऋतुकोडी वोवांडिति ।
उलथौनि सांडिति । कर्मवेली ॥ ६४ ॥
नाना भजनमार्गीं । धावंतु उघडां आंगीं ।
एक रिगति सुरंगीं । सूक्ष्मतेचिये ॥ ६५ ॥
ऐसी जिये ज्ञानीं । मुनीश्वरां उतान्ही ।
वेदतरुचां पानोवानीं । हींडताति ॥ ६६ ॥
देईल गुरुसेवा । इया बुद्धी पांडवा ।
जन्माचा सांडोवा । टाकिति जे ॥ ६७ ॥

जेयाची रिगवणी । अविद्ये उणें आणी ।
जीवात्मेयां बुझावणी । मांडूनि दे ॥ ६८ ॥
जें इंद्रियांचीं दारें अडी । प्रवृत्तिचे पाये मोडी ।
जें दैन्य चि फेडी । मानसाचें ॥ ६९ ॥
द्वैताचा दुकलु पाहे । साम्याचें सुवाण होयें ।
जेया ज्ञानाची सोये । ऐसें करी ॥ १७० ॥
मदाचा ठाउं पूसी । जें महामोहातें गिवसी ।
नेंदी आपपरु ऐसी । भाख उरों ॥ ७१ ॥
जें संसारातें उन्मूळी । संकल्पपंकु पाखाळी ।
अनावरातें वेंटाळी । ज्ञानतेजें ॥ ७२ ॥
जेयाचेनि उजाळें । उघडति बुद्धिचे डोळे ।
जीउ दोंदावरि लोळे । आनंदाचेया ॥ ७३ ॥
ऐसें जें ज्ञान । पवित्रैकनिधान ।
जेथ विटाळलें मन । चोख कीजे ॥ ७४ ॥
आत्मेयां जीवबुद्धि । जे हे लागली क्षयव्याधि ।
ते जेयाचेया सान्निधी । बळि कीजे ॥ ७५ ॥
तें अनिरूप्य किं निरूपिजे । आइकतां बुद्धी आणिजे ।
वांचौनि डोळां देखिजे । ऐसें नाहिं ॥ ७६ ॥
मग एकीं शरीरीं । आपुली प्राची करी ।
तैं इंद्रियां व्यापारीं । दीठी ही दीसे ॥ ७७ ॥
पैं वसंताचें रिगवणें । झाडांचेनि साजेपणें ।
जाणिजे तेवि करणें । सांघति ज्ञान ॥ ७८ ॥
आगा वृक्षासि पाताळीं । जळ सांपडे मुळिं ।
तें शाखांचिया बाहाळी । दीसे वरि ॥ ७९ ॥
कां भूमिचें मार्दव । सांवे कोंभाची लवलव ।
नाना आचार गौरव । सुकुलीचें ॥ १८० ॥

अथवा संभ्रमाचिया आयती । स्नेहो जैसा ए व्यक्ती ।
कां दर्शनाचिया प्रशस्ती । पुण्यपुरुषु ॥ ८१ ॥
नातरि केलि कापुरु जाला । तो परिमळें जाणों आला ।
कां भिंगारां दीपु ठेविला । बाहिरि फांके ॥ ८२ ॥
तैसिं हृदइंचेनि ज्ञानें । जियें उमटति देहिं चिन्हें ।
तियें सांघों अवधानें । चांगें आइक ॥ ८३ ॥
तरि कव्हणी विखिचे । जीवा साम्य होणें न रुचे ।
संभावितपणाचें । ओझें जेया ॥ ८४ ॥
आथिले चि गुण वानितां । कां मान्यपणें मानितां ।
योग्यतेचें येतां । रूप आंगा ॥ ८५ ॥
गजबजों लागे कैसा । व्याघ्रें रुंधला मृगु जैसा ।
कां बाहिं उतरलां वलसां । दाटला जेवि ॥ ८६ ॥
पार्था तेणें पाडें । सन्मानें जो सांकडे ।
गरिमेतें आंगा कडे । येऊं नेदी ॥ ८७ ॥
पूज्यता डोलां नेदखावी । स्वकीर्त्ति कानिं नाइकावी ।
हा अमुका ऐसी न व्हावी । से चि लोका ॥ ८८ ॥
तेथ सत्काराची कें गोठी । कें आदरा होईल भेटि ।
मरणेंसिं साठि । नमस्कारितां ॥ ८९ ॥
वाचस्पतिचेनि पाडें । सर्वज्ञता तरि जोडे ।
परि वेडिवे माजि दडे । महिमे भेण ॥ १९० ॥
चातुर्य लपवी । महत्व हारवी ।
पीसेपण मिरवी । आवडौनि ॥ ९१ ॥
लौकिकाचा उद्वेगु । शास्त्रांवरि उभगु ।
उगेपणिं चांगु । आथि भरु ॥ ९२ ॥
जगें अवज्ञा चि करावी । संबंधि सोये न धरावी ।
ऐसी ऐसी जीविं । चाड बहूं ॥ ९३ ॥

तळैटेपण बाणे । आंगीं हीणाऊ खेवणें ।
तें तें चि करणें । बहुतकरुनु ॥ ९४ ॥
हा जीतु ना नव्हे । लोकु कल्पी येणें भावें ।
तैसें जीणें होआवें । ऐसी आश ॥ ९५ ॥
पैल चालत कां आहे । किं वारेनि जांत नोहे ।
जना ऐसा भ्रमु जाए । ऐसेयां होइजे ॥ ९६ ॥
माझें असतेपण लोपो । नामरूप हारपो ।
मज झनें वासिपो । भूतजात ॥ ९७ ॥
ऐसिं जेयाचि नवसियें । एकांता जात जाए ।
नावें चि जो जिये । रानाचेनि ॥ ९८ ॥
वायू आणि जेया पडे । गगनेंसिं बोलों आवडे ।
जीउ प्राणु झाडें । पढियंति गा ॥ ९९ ॥
किंबहुना ऐसिं ऐसिं । चिन्हें जेया देखसी ।
जाण तेया ज्ञानेंसिं । सेस जालें ॥ २०० ॥
पैं अमानित्व पुरुषीं । जाणावें इहिं मिखि ।
आतां अदंभित्वाचिये ओळखी । सौरसु करूं ॥ १ ॥
तारि अदंभित्व तें ऐसें । लोभियाचें मन जैसें ।
जीउ जाऊ परि नुमसे । ठेविला ठाऊ ॥ २ ॥
तेया परी किरीटी । पडिला ही प्राणसंकटीं ।
परि सुकृत न प्रकटी । आंगें बोलों ॥ ३ ॥
खडाणे आला पान्हा । पळवी जेवि अर्जुना ।
कां राहे पण्यांगना । वडीलपणें ॥ ४ ॥
आढ्यु आंतुडे अडविं । मग आढ्यता जेवि हारवी ।
कां कुलवधू लपवी । अवेवांतें ॥ ५ ॥
नाना कृषिवलु आपुलें । पांगुरवी पेरिलें ।
तैसें झांकी निफनलें । दानपुण्य ॥ ६ ॥

वरि देह न पूजी । लोकातें न रंजी ।
स्वधर्मु वाग्बीजिं । बांधों नेणें ॥ ७ ॥
परोपकारु नोबोले । न मिरवी अभ्यासिलें ।
न शके विकूं जोडिलें । स्फीतीसाठिं ॥ ८ ॥
आंगभोगा कडे । पाहांतां कृपणु आवडे ।
यऱ्हवीं धर्मविखीं थोडें । बहू न ह्मणे ॥ ९ ॥
घरिं दीसेल सांकड । देहिची ही आइति रोड ।
परि दानिं जेया होड । सुरतरूसिं ॥ २१०
किंबहुना धर्मि थोरु । अवसरिं उदारु ।
आत्मचर्चे चतुरु । यऱ्हवीं वेडा ॥ ११ ॥
केळिचें दळवाडें । हळू पोकळ आवडे ।
परि फळोनियां गाढें । रसाळ जैसें ॥ १२ ॥
कां मेघाचें आंगझील । दीसे वारेनि जैसें जाइल ।
परि वरिखती नवल । घनवटीतें ॥ २१३ ॥
तैसा जो पुर्णी । पातां धांति आणी ।
यऱ्हवीं तरि वाणी । तो चि ठाउ ॥ १४ ॥
हें असो एया चिन्हांचा । नडनाचु ठांइं जेयाचा ।
जाण ज्ञान तेयाचा । हातु चढलें ॥ १५ ॥
पैं गा अदंभपण । ह्मणितलें तें हें जाण ।
आतां आइक खूण । अहिंसेची ॥ १६ ॥
तरि अहिंसा बहुवे परीं । बोलिली असे अवधारीं ।
आपुलाला मतांतरिं । निरोपितां ॥ १७ ॥
परि ते ऐसी देखां । जैसिया खांडूनियां शाखा ।
मग तेया चि बुडुखा । कूंपु कीजे ॥ १८ ॥
बाहे तोडूनि विकिजे । मग भूखेची पीडा राखिजे ।
नाना देउळें मोडूनि कीजे । पौळि देवा ॥ १९ ॥

तैसी चि हिंसा करूनि अहिंसा । कर्मकांडिं हा ऐसा ।
पूर्वमीमांसा । निर्णो केला ॥ २२० ॥
जैं अदृष्टिचेनि उपद्रवें । गादैल विश्व चि आघवें ।
ह्मणौनि पर्जन्ययष्टि करावे । नाना याग ॥ २१ ॥
तिये इष्टिचां बुडीं । पशुहिंसा तवं रोकडी ।
मम अहिंसेची थडी । लेसां दीसे ॥ २२ ॥
पेरिजे नुसदी हिंसा । तेथ आवैल काय अहिंसा ।
परि नवलु बा धिवंसा । याज्ञिकांचा ॥ २३ ॥
आणि आयुर्वेदु ही आघवा । एया चि मोहरा पांडवा ।
जें जीवां कारणें करावा । जीवां घातु ॥ २४ ॥
नव्हे रोगीं आहालर्ली । लोलतीं भूतें देखिलीं ।
ते हिंसा निवारावेया केली । चिकित्सिका ॥ २५ ॥
तवं चिकित्सा पहिलें । एकांचे कंद खणविले ।
एकां उपडविलें । समूळांतें ॥ २६ ॥
एकें आडमोडीं केलीं । अजंगमाची खाल काढविली ।
गाभिणीं उकढलीं । पुटां माझि ॥ २७ ॥
अजातशतृतरुवरां । सर्वांगिं देवविलिया सिरा ।
ऐसे जीव घेउनि वीरा । कोरडे केले ॥ २८ ॥
आणि जंगमा हिं हात । लाउनि काढिलें पित्त ।
मग राविले सीणत । आणिक जीव ॥ २९ ॥
आह्मवसुवारें । मोडूनि केले देव्हारे ।
नागवूनु वेव्हारे । गवांदि घातली ॥ २३० ॥
मस्तक पांगुराविलें । तवं तळवटीं उघडें ठेलें ।
मागां मोडूनु केलें । पुढें धड ॥ ३१ ॥
नाना पांगुरणें । जाळूनि जैसें तापणें ।
नातरि जालें आंगधुणें । कुंजराचें ॥ ३२ ॥

बैलु वीकूनि कोठा । पूंस लाउनि गांठा ।
इयें करणी कीं चेष्टा । कायि हांसों ॥ ३३ ॥
एकिं धर्माचिया वाहाणी । गाळूं आदरिलें पाणी ।
तेथ गाळितेयाचिया आहळणी । जीव मेले ॥ ३४ ॥
एक न पचिति चि कण । इये हिंसे चि भेण ।
तेथ कदर्थले प्राण । ते चि हिंसा ॥ ३५ ॥
एवं हिंसा चि अहिंसा । कर्मकांडिं हा ऐसा ।
सिद्धांतु सुमनसा । ऐलख तूं ॥ ३६ ॥
पहिलें अहिंसेचें नावं । केलें आह्मिं जवं ।
तवं स्फूर्त्ति बांधली हावं । इये मतीं ॥ ३७ ॥
तरि कैसेनि इयेतें गाळावें । ह्मणौनि पडिलें बोलावें ।
तेविं चि तुवां जाणावें । ऐसा भाऊ ॥ ३८ ॥
बहूकरुनि किरीटी । हा चि विषो इये गोठी ।
यऱ्हविं कां आडवाटीं । धांविजैल ॥ ३९ ॥
आणि स्वमताचिया निर्द्धारा । लागौनियां धनुर्द्धरा ।
प्राप्ता मतांतरा । निर्वचु कीजे ॥ २४० ॥
ऐसी हे अवधारीं । निरोपिती परी ।
आतां यावरी । मुख्य जें गा ॥ ४१ ॥
तें स्वमत बोलिजैल । अहिंसे रूप कीजैल ।
जेया उठविलेयां आंतुल । ज्ञान दीसे ॥ ४२ ॥
परि तें चि अधिष्ठिलेनि आंगें । जाणिजे आचरतेनि बागें ।
जैसी कसवटी सांचे । वानियेतें ॥ ४३ ॥
तैसें ज्ञानामनाचियें भेटी । अहिंसेचें बिंब उठी
तें चि ऐसें किरीटी । परिस आतां ॥ ४४ ॥
तरि तरंग नोलांडितु । लहरी पायें न फेडितु ।
संचळु न मोडितु । पाणियांचा ॥ ४५ ॥

वेगें आणि लेसां । दीठि घालूनि आर्विंसा ।
जलिं बकु जैसा । सोंए ॥ ४६ ॥
कां कमलावारि भवर । पाये ठेविति हलुवार ।
कुचुंबैल केसर । इया शंका ॥ ४७ ॥
तैसे परिमाणु पांगुतले । जाणौनि जीउ सानुले ।
कारुण्या माझि पाउलें । लपौनि चाले ॥ ४८ ॥
ते वाट कृपेची कारितु । ते दिशा चि स्नेहें भारितु ।
जीवा तलिं आंथुरितु । आपुला जीउ ॥ ४९ ॥
ऐसिया जतना । चालणें जेया अर्जुना ।
हें अनिर्वाच्य पारि मना । पूरिजे ना ॥ २५० ॥
पैं मोहाचेनि सांगडें । लांसि पीलें धरी तोंडें ।
तेथ दातांचें आगरडें । जैसें लागे ॥ ५१ ॥
कां स्नेहाल माए । तान्हेयांची वास पाहे ।
तिये दीठी आहे । हलुवार जें ॥ ५२ ॥
नाना कमलदलें । डोलवीजिजति ढालें ।
तो जेणें पाडें बुबुलें । वारा घेपे ॥ ५३ ॥
तैसेनि माईवें पाए । भूमी ठेवीतु जाये ।
लागति तेथ होये । जना सुख ॥ ५४ ॥
ऐसिया लघिमा चालता । क्रिमिकीटक पांडुसुता ।
देखे तारि मार्घौता । हलू चि निगे ॥ ५५ ॥
म्हणे पाउ दडफडील । निद्रा स्वामिची मोडैल ।
रचलेपणा पडैल । झोति हान ॥ ५६
इया काकुलती । वाहाणि घे माघौति ।
कोण्ही हिं व्यक्ती । न वचवे वारि ॥ ५७ ॥
जीवाचेनि नावें । तृण हिं नोलांडावें ।
मग नलेखितां जावें । हें कें गोठि ॥ ५८ ॥

मुंगिये मेरु नोलांडवे । मशका सिंधु नुतरवे ।
तैसें भेटलें न करवे । अतिक्रमूं ॥ ५९ ॥
ऐसी जेयाची चालि । क्रियाफलासि आली ।
देखसी जियाली । दया वाचे ॥ २६० ॥
स्वसणें चि तें सकुमार । मुख मोहाचें माहियेर ।
माधुर्या जाले अंकुर । दशन तैसे ॥ ६१ ॥
पुढां स्नेह पांझरे । मागां चालति अक्षरें ।
शब्दु पाठिं अवतरे । कृपा आधीं ॥ ६२ ॥
तवं बोलणें चि नाहीं । भिये ह्मणे जरी काहिं ।
बोलु कोण्हा हिं । खुपैल कां ॥ ६३ ॥
बोलतां अधिकु ही निगे । तरि कोण्हां वर्मीं हान लागे ।
कोण्हासि रिगे । शंका मनीं ॥ ६४ ॥
मांडली गोठि हान मोडैल । वासिपैल कव्हणी उडैल ।
आइकों चि वोवांडिल । कोण्हीं जरी ॥ ६५ ॥
तरि दुवालि कोण्हा न व्हावी । कोण्हाची भंवै नुचलावी ।
ऐसा भाउ जीविं । ह्मणौनि उगा ॥ ६६ ॥
मग प्रार्थिला विपाएं । जरि लोभें बोलों जाए ।
तरि परियस तेयां होए । मायबापु ॥ ६७ ॥
नादब्रह्म मूर्छलें । गंगापय आसललें ।
पतिव्रते आलें । वृद्धाप्य कां ॥ ६८ ॥
तैसी साच आणि मौवाल । सीतली आणि रसाल ।
बोल जैसे कल्लोल । अमृताचे ॥ ६९ ॥
उरोधु वाडुवलु । प्राणुपापता ढालु ।
उपहासु चालु । वर्मस्पर्शु ॥ २७० ॥
आंबु वेगु विंदाण । आश शंका प्रतारण ।
हे संन्यासिले अवगुण । जेया वाचा ॥ ७१ ॥

आणि तेया चि परी किरीटी । थाउं जियाचिया दीठी ।
सांडिलिया भृकुटी । मोकलिया ॥ ७२ ॥
भूतिं वस्तु आहे । तिये रूपों सके विपायें ।
ह्मणौनि वास ना पाहे । बहुत करुनि ॥ ७३ ॥
ऐसा ही कोण्ही एकी वेळे । आंतुली कृपेचेनि बळें ।
उचळूनियां डोळे । दीठी घाली ॥ ७४ ॥
तरि चंद्रबिंबौनि धारा । सूटति नव्हंति गोचरा ।
परि एकसरिं चकोरां । निगति दोंदें ॥ ७५ ॥
तैसें प्राणियांसि होए । जरि तो वास पाहे ।
तेया अवलोकनाची सोए । कूर्मी हीं नोहे ॥ ७६ ॥
किंबहुना ऐसी । दीठि जेया भूतांसि ।
कर ही देखसी । तैसे चि गा ॥ ७७ ॥
होउनियां कृतार्थ । राहिले सिद्धांचे मनोरथ ।
तैसे जेयाचे हात । निर्व्यापार ॥ ७८ ॥
अक्षम आणि सन्यासिलें । निरंधन आणि विझालें ।
मूंकेनि घेतलें । मौन जैसें ॥ ७९ ॥
तिया परिं काहिं । जियां करां करणें नाहिं ।
जें अकर्त्तेयाचां ठांइं । बैसउं एंती ॥ २८० ॥
आसुडैल हान वारा । नख लागैल अंबरा ।
इया बुद्धी करां । चळों नेंदी ॥ ८१ ॥
तेथ आंगावरिलें उडावि । कां डोळां रिगतें झाडावि ।
पशुपक्षां दावावी । त्रासमुद्रा ॥ ८२ ॥
इया केउतिया गोठी । नावडे दंडुकाठी ।
मग शस्त्रांचें किरीटी । बोलणें कें ॥ ८३ ॥
लीलाकमळें खेळणें । पुष्पमाला झेलणें ।
न करी ह्मणे गोफणें । ऐसें होइल ॥ ८४ ॥

हाळवती रोमावळी । या लागि आंग न कुरुवाळी ।
नखांची गुंडाळि । बोटां वरि ॥ ८५ ॥
तवं करणेयांचा चि विपाऊ । जरि ऐसा ही पडे ठाऊ ।
तरि हातां हा चि स्वभाऊ । जें जोडिजति ॥ ८६ ॥
कां नाभिकारा उभिजे । हातु पडिलेयां दीजे ।
आर्तातें परिसिजे । अलुमालु ॥ ८७ ॥
हें ई उपरोधें करणें । आर्त्ति भय हरणें ।
नेणति चंद्रकिरणें । जीवाला तो ॥ ८८ ॥
पाहूनि तो स्पर्शु । मलयानीलु खरपुसु ।
एणें मानें पशु । कुरुवाळणें ॥ ८९ ॥
जियें सदा रीतिं पोकळें । जैसिं चंदनांगें शीतळें ।
न फळतां हिं निष्फळें । होंति चि ना ॥ २९० ॥
असो हें वाग्जाल । जाणिजे करतळ ।
सज्जनाचें सीतळ । स्वभावें जैसें ॥ ९१ ॥
आतां मन तेयाचें । सांघों ह्मणे साचें ।
तरि सांघितलें कोणाचे । विळास हे ॥ ९२ ॥
काइ शाखा नव्हे तरु । जळें विण असे सागरु ।
तेज आणि तेजकरु । सिनानी आथि ॥ ९३ ॥
अवेव आणि शरीर । हें वेगळालें जर ।
किं रसु आणि नीर । सिनानीं आथि ॥ ९४ ॥
ह्मणौनि जे हे सर्व । सांघितले बाह्य भाव ।
तें मन चि गा सावेव । ऐसें जाण ॥ ९५ ॥
जें बिं भुइं खोविलें । तें चि वरि रुंख जाले ।
तैसें इंद्रियद्वारीं फांकलें । अंतरिचें ॥ ९६ ॥
पैं मानसिं जरि । अहिंसेची अवसरी ।
तरि कैंची बाहिरि । बोसंडैल ॥ ९७ ॥

आवडे ते वृत्ति किरीटी । आधिं मनौनि उठी ।
मग वाचे दीठी । करांसि ये ॥ ९८ ॥
वांचूनि मनीं नाहिं । तें आंगिं उमटैल काइ ।
बीजें विण भुइं । अंकुरु असे ॥ ९९ ॥
उगविं चि वालौनि जाए । तें अंधिं कैंचें वाहे ।
जीउ गेलेयां आहे । चेष्टा देहिं ॥ ३०० ॥
तैसें मनपण जैं मोडे । तैं इंद्रियां आधीं चि उबडे ।
सूत्रें विण साईखडें । वाउ जैसें ॥ १ ॥
ह्मणौनि मन पांडवा । मूळ एयां इंद्रियभावां ।
हें चि राहाटे आघवां । द्वारिं इहिं ॥ २ ॥
परि जिये वेळे जैसें । जें होउनि आतुं असे ।
बाहिरि ये तैसें । व्यापाररूपें ॥ ३ ॥
यालागि साचोकारें । मनीं अहिंसा थावे थोरें ।
पैं कळि जैसी द्वारें । ओबांत निगे ॥ ४ ॥
ह्मणौनि इंद्रियें ते संपदा । वेंचितां हिं उदावादा ।
अहिंसेचा बांधा । करितें आहाति ॥ ५ ॥
समुद्र दाटी भरितें । तैं समुद्र चि करी खारियांतें ।
तैसें स्वसंपत्ति चित्तें । इंद्रियां केलें ॥ ६ ॥
हें बहु असो पंडितु । धरूनु बाळकाचा हातु ।
वोळि लेहे वेगवंतु । आपण चि ॥ ७ ॥
तैसें दयाळुत्व आपुलें । मनें हातां पायां आणिलें ।
मग तेथ उपजविलें । अहिंसेतें ॥ ८ ॥
याकारणें किरीटी । इंद्रियांचिया गोटी ।
मनाचिये चि राहाटी । रूप केलें ॥ ९ ॥
ऐसा मनें देहें वाचा । सर्व संन्यासु दंडाचा ।
जाला ठांइं जेयाचां । देखसील ॥ ३१० ॥

तो जाण वेल्हाळ । ज्ञानाचें वेलाउळ ।
हें असो निखळ । ज्ञान चि तो ॥ ११ ॥
जे अहिंसा कानिं आइकिजे । ग्रंथाधार निरोपिजे ।
ते पाहावी हें उपजे । तैं तो चि पाहावा ॥ १२ ॥
ऐसें म्हणितलें देवें । तें बोलें एकें सांगावें ।
परि फांकला हें उपसाहावें । तुम्हीं मज ॥ १३ ॥
म्हणाल हिरव चारिवें गोरुं । विसरे मोहर धरुं ।
कां वारेलगें पाखिरुं । गगनीं भरे ॥ १४ ॥
तैसा प्रमेयाचिया स्फूर्ती । फावलिया रसवृत्ती ।
वाहविलां मती । अलुमालु ॥ १५ ॥
तरि तैसें नव्हे अवधारां । कारण असे विस्तारा ।
एऱ्हवीं पद तरि अक्षरां । तिहिंचें चि ॥ १६ ॥
अहिंसा म्हणतां थोडी । परि तैं चि होये उघडी ।
जैं आलोडिजति कोडी । मतांचिया ॥ १७ ॥
यऱ्हवीं प्राप्तें मतांतरें । थाथंबूनि आंगभरें ।
बोलिजैल तें न सरे । तुम्हा पासिं ॥ १८ ॥
रत्नपारिखियाचां गावीं । जाईल गंडी तरि सोडावी ।
काश्मिरीं न करावीं । मढंगणें ॥ १९ ॥
इछा वासु कापुरा । मंद जेथ अवधारां ।
पिठाचा विकिरा । तिये सांते ॥ २२० ॥
म्हणौनि इये सभे । बोलिकेपणाचेनि क्षोभें ।
लागसर न लभें । बोलों प्रभू ॥ २१ ॥
सामान्य आणि विशेषा । सकलव कीजैल देखां ।
तरि कानाचेया ही मुखा । कडे नेनां तुम्हीं ॥ २२ ॥
शंकेचेनि गदलपणें । जैं शुद्ध प्रमेय मैळणें ।
मागुत वाउलीं पलवणें । अवधान येतें ॥ २३ ॥

करूनि बाबुळियेची बुंथि । जळें जियें ठाति ।
तेयांची वांस पाहाती । हंस काई ॥ २४ ॥
कां अभ्रा पैलीकडे । येंत चांदिणें कोंडे ।
तैं चकोर चांचुवडे । पसरीति ना ॥ २५ ॥
तैसें तुह्मि वास न पाहाल । ग्रंथु नेघा वरि कोपाल ।
जरि निर्वेवादां नव्हैल । निरोपण ॥ २६ ॥
न बुझावति मतें । न फीटे आक्षेपाचें लागतें ।
तें वाखाणें जी तुमतें । जोडुनु नेंदीं ॥ २७ ॥
आणि माझें तवं आघवें । ग्रंथार्यंत एणें विभावें ।
जें तुह्मि संतिं होआवें । सन्मुखां सदा ॥ २८ ॥
यऱ्हविं तऱ्हीं साचोकारें । तुह्मि गीतार्थाचे सोयरे ।
जाणौनि गीता जीवसरें । धरिली मियां ॥ २९ ॥
जें आपुलें सर्वस्व देयाल । मग इयेतें सोडवूनु नेयाल ।
ह्मणौनि ग्रंथु नव्हे बोल । साच चि हे ॥ ३३० ॥
कां सर्वस्वाचा लोभु धरा । बोलेचा अव्हेरु करा ।
तरि गीते मज अवधारां । एकी चि गति ॥ ३१ ॥
किंबहुना मज । तुमचिया कृपा काज ।
तिये लागौनि व्याज । ग्रंथाचें केलें ॥ ३२ ॥
तरि तुह्मां रसिकां जोगें । वाखाण शोधावें लागे ।
ह्मणौनि मतांगें । बोलों ठेलां ॥ ३३ ॥
तवं कथे पसरु जाला । श्लोकार्थु दूरि ठेला ।
कीजो क्षमा या बोला । अपराधा मज ॥ ३४ ॥
आणि धांसांतूळु हरळु । फेडितां लागे वेळु ।
तें दूषण नव्हे आडळु । सांडावा किं ॥ ३५ ॥
सवंचोर चूकवितां । दीस लागलेयां माता ।
कोपावें किं जीविता । जींताणें कीजे ॥ ३६ ॥

परि या वरिल हें नव्हे । तुह्मिं उपसाहिलें तें बरवें ।
आतां अवधारां जी देवें । बोलिलें ऐसें ॥ ३७ ॥
ह्मणे उन्मेखसुलोचना । सावधु होइं अर्जुना ।
करूं तुज ज्ञाना । वोळखि पाइं ॥ ३८ ॥
परि ज्ञान गा तेथें । वोळख तूं निरुतें ।
आक्रोशें विण जेथें । क्षमा आथि ॥ ३९ ॥
अगाधें सरोवरिं । कमळिनी जेया परीं ।
कां सदैवांचां घरीं । संपती जैसी ॥ ३४० ॥
पार्था तेणें पाडें । क्षमा जेयातें वाढे ।
तें हिं लक्ष फुडें । लक्षण सांघों ॥ ४१ ॥
तरि पढियंतें लेणें । आंगिं भावें जेणें ।
धरिजे तेवि साहाणें । सर्व चि जेया ॥ ४२ ॥
त्रिविध मुख्य आघवे । उपद्रवांचे मेळावे ।
वरिपडिलेयां न्हवे । वांकुडा जो ॥ ४३ ॥
अपेक्षित पावे । तो जेणें तोखें मानवे ।
अनपेक्षिता ही करावें । तो चि मानु ॥ ४४ ॥
जो मानापमानातें साहे । सुखदुःख जेथ माये ।
निंदास्तुती नोहे । दुखंडु जो ॥ ४५ ॥
उन्हालेनि जो न तपे । हेमवंतीं न कंपे ।
काइसेया ही न वासिपे । पातलेयां ॥ ४६ ॥
स्वशरीराचा भारु । नेणे जैसा मेरु ।
कां धरा इया सूकरू । वोझें न ह्मणे ॥ ४७ ॥
नाना चराचरीं भूतीं । दाटणी नव्हे इये क्षिती ।
तैसा नाना द्वंद्वप्राप्ती । घामेजे ना ॥ ४८ ॥
वेउनु जळाचे संघाट । आलेयां नदीचे लोट ।
करी वाट पोट । सिंधु जेवि ॥ ४९ ॥

तैसें जेयाचां ठांइं । न साहणें काहीं चि नाहिं ।
आणि सात असे ऐसें हिं । स्मरे ना जो ॥ ३५० ॥
आंगा जें पातलें । तें करूनि घाली आपुलें ।
तेथ साहंतेनि नवलें । घेपिजे ना ॥ ५१ ॥
हे अनाक्रोश क्षमा । जेयातें आथि प्रियोत्तमा ।
जाण तेणें महिमा । ज्ञानासि गा ॥ ५२ ॥
तो पुरुषु पांडवा । ज्ञानाचा उन्लावा ।
आतां परियस आर्जवा । रूप करुं ॥ ५३ ॥
तरि आर्जव तें ऐसें । प्राणाचें सौजन्य जैसें ।
आवडतेया हीं दोसें । एक चि गा ॥ ५४ ॥
कां तोंड पाहूनि प्रकाशु । न करी जेवि चंडांशु ।
जगा एकु चि अवकाशु । आकाशातें ॥ ५५ ॥
तैसें जेयाचें मन । मानुषप्रति आनान ।
नाहिं आणि वर्त्तन । ऐसें पैं तें ॥ ५६ ॥
जें जग चि सनोलख । जगेंसिं चि सोयेरिक ।
आपपरु हे भाष । जाणणें चि नाहिं ॥ ५७ ॥
भलेतेणेंसिं मेळु । पाणियां ऐसा ढाळु ।
कोण्ही हि विखीं आडलु । नेघे चित्त ॥ ५८ ॥
वारेयाची धावं । तैसे सरळ भाव ।
शंका आणि हांवं । नाहिं जेया ॥ ५९ ॥
माये पुढां बाळका । रिगतां न पडे चि आवांका ।
तैसें मन देतां लोका । नाळोची जो ॥ ३६० ॥
प्रकटलेया इंदीवरा । परिवरु नाहिं धनुर्द्धरा ।
तैसा कोनकोंपरा । नेणे जीउ ॥ ६१ ॥
चोखालपण रत्नाचें । रत्नावरि नाचे ।
तैसें पुढां मन जेयाचें । करणें पाठिं ॥ ६२ ॥

आंलोंचु जो नेणे । अनभिज्ञु जोगावणें ।
धरी मेळीसि करणें । नाहिं जेया ॥ ६३ ॥
दीठि नोहे मिणधी । देखणा नाहिं संधी ।
कोण्हासि ही बुद्धी । राहाटों नेणे ॥ ६४ ॥
दाही इंद्रियें प्रांजळें । निःप्रपंचें उवळें ।
पांचै पाळव मोकळे । आठै पाहार ॥ ६५ ॥
अमृताची धार । तैसें उजू अंतर ।
किंबहुना माहेर । यां चिन्हांचें ॥ ६६ ॥
तो पुरुषु सूभटा । आर्जवाचा आंगवटा ।
जाण तेथ चि घरटा । ज्ञानें केला ॥ ६७ ॥
आतां या वरि । गुरुभक्तिची परी ।
सांघों अवधारीं । चतुरनाथा ॥ ६८ ॥
आघवेया चि दैवां । जन्मभूमि जे सेवा ।
जे ब्रह्म करी जीवा । शोच्यते ही ॥ ६९ ॥
ते आचार्यउपास्ति । सांविजैळ तुज प्रति ।
बैसो सहस्रा एका ची पांती । अवधानाची ॥ ३७० ॥
तरि सकळजळसमृद्धी । गंगा रिगाली उदधी ।
कां श्रृति हे महापदीं । पैठी जाली ॥ ७१ ॥
नाना वेंटाळूनु जीवितें । गुणावगुण उखिते ।
प्राणनाथा उचितें । दीन्हलें प्रिया ॥ ७२ ॥
तैसें सबाह्य आपुलें । जेणें गुरुभक्ती दीधलें ।
आपणपें केलें । भक्तिचें घर ॥ ७३ ॥
गुरुगृह जिये देशीं । तो देशु चि आहे मानसिं ।
विरहिणी जैसी । वल्लभातें ॥ ७४ ॥
तिये कडौनु येंतु वारा । देखौनु धांवे सामोरा ।
आडपडे ह्मणे घरा । बीजें कीजे ॥ ७५ ॥

साच प्रेमाचिया भूली । तिया दिशा चि वोवाली ।
जीउ थानापति करुनु घाली । गुरुगृहिं जो ॥ ७६ ॥
गुरुआज्ञा धरलें । देह गावि असे एकलें ।
वांसुरुवां लाविलें । दावें जैसें ॥ ७७ ॥
ह्मणे कै हें बिरडें फीटैल । कै तो स्वामि भटैल ।
युगा ही होन वडिल । निमिष मानी ॥ ७८ ॥
ऐसें गुरुग्रामिचें आलें । कां स्वयं गुरु चि धाडिलें ।
तरि गतायुषा जोडलें । आयुष्य जैसें ॥ ७९ ॥
कां सुकतेया अंकुरा । वरि पडिलेयां पीयूखधारा ।
कां निर्जलिचा सागरा । आला मछु ॥ ३८० ॥
नातरि रंकें निधान देखिलें । आंधलेया डोले उघडले ।
भणगाचेया आंगा आलें । इंद्रपद ॥ ८१ ॥
तैसें गुरुकुलिचेनि नावें । महासुखें थोरावे ।
जें कोडि हिं न पोटलवे । आकाशाचां ॥ ८२ ॥
पैं गुरुकुलिं ऐसी । भक्ति जेया देखसी ।
जाण ज्ञान तेया पासिं । पाइकया असे ॥ ८३ ॥
आणि अभ्यंतरिली कडे । प्रेमाचेनि पवाडें ।
श्रीगुरुचें रूपडें । उपासी ध्यानीं ॥ ८४ ॥
हृदयशुद्धिचां आवारीं । आराध्य तें धूर करी ।
मग सर्वभावेंसिं परिवारीं । आपण होए ॥ ८५ ॥
कां चैतन्याचिया पवली । माझि आनंदाचां राउलिं ।
गुरुलिंगा ढाली । ध्यानामृत ॥ ८६ ॥
उदैजतां बोधार्का । बुद्धिची डाल सात्विका ।
भरौनि दे त्र्यंबका । लाखौली तेया ॥ ८७ ॥
शुद्धि त्रिकालिं । जीवदशा धूपु जाली ।
ज्ञेयदीपें उज्वाली । निरंतर ॥ ८८ ॥

समरस्याची रससोय । अखंड अर्पीतु जाए ।
आपण भराडा होए । गुरुतें लिंगा ॥ ८९ ॥
नातरि जिवाचिये सेजे । गुरु कांतु करुनु भुंजे ।
ऐसिं प्रेमाचिं भोजें । बुद्धि वाहे ॥ ३९० ॥
कोण्ही एकीं अवसरिं । अनुरागु भरें अंतरीं ।
किं तेया नावें करी । क्षीराब्धि ॥ ९१ ॥
तेथ ध्यान बहुमुख । ते शेष तुलई निर्दोष ।
वरि जलसेनु देख । भावी गुरु ॥ ९२ ॥
वोळगती पाए । लक्ष्मी आपण होए ।
गरुड होउनु राहे । आपण चि ॥ ९३ ॥
नाभी आपण जन्मे । ऐसी गुरुमूर्त्ति प्रेमें ।
अनुभवी मनोधर्में । ध्यानसुखें ॥ ९४ ॥
एकोधिये वेळे । गुरु माये करी भावबळें ।
मग स्तन्य उत्संगीं लोळे । अंका वरि ॥ ९५ ॥
नातरि गा किरीटी । चैतन्यतरूतळवटीं ।
गुरुधेनु आपण पाठिं । वत्स होए ॥ ९६ ॥
गुरुस्नेहसलीलीं । आपण होये मासली ।
कोण्ही एकी वेळीं । हें चि भावी ॥ ९७ ॥
गुरु आमृताचें वडप । आपण होये ळाहाळाहात रोप ।
ऐसेसे संकल्प । वियें मन ॥ ९८ ॥
चक्षुपक्षि विण । पीलु होये आपण ।
ऐसें पैं अपारपण । आवडिचें ॥ ९९ ॥
गुरुतें पक्षिणी करी । चाराचारी चांचु वेन्हीं ।
गुरु तारुं कास धरी । आपण जळीं ॥ ४०० ॥
ऐसें प्रेमाचेनि थावें । ध्यान चि ध्यानातें प्रसवे ।
पूर्ण सिंधू हेळावे । सूटति जैसे ॥ १ ॥

किंबहुना इया परीं । गुरुमूर्त्ति अंतारें ।
भोगी आतां अवधारीं । बाह्य सेवा ॥ २ ॥
तरि जीवीं ऐसे आवांके । ह्मणे दास्य करी न नीकें ।
जवं गुरु कवतिकें । माग ह्मणति ॥ ३ ॥
तैसिया साचा उपास्ती । गोसांविं प्रसन्न होंति ।
तेथ मी विनती । ऐसी करीन ॥ ४ ॥
ह्मणौनु तुमचा देवा । परिवारु आघवा ।
तेतुलीं रूपें होआवा । मीं चि एकु ॥ ५ ॥
आणि देव्हाराचिं आपुलीं । उपकरणें जेतुलीं ।
माझि रूपें तेतुलीं । होआवीं जी ॥ ६ ॥
ऐसा मागैन वरु । तेथ हो ह्मणति श्रीगुरु ।
मग तो परिवारु । मीं चि होइन ॥ ७ ॥
उपकरणजात सकलैक । तें हिं होईन एकैक ।
मग उपास्तिचें कवतिक । देखिजैल ॥ ८ ॥
श्रीगुरु बहुतांची माए । परि एकलौती होउनि ठाए ।
तैसें करूनु आण वाए । कृपे तिये ॥ ९ ॥
तेया अनुरागा वेधु लावी । एकपत्नीव्रत घेववी ।
क्षेत्रसन्यासु करवी । लोभा करवि ॥ ४१० ॥
चतुर्दिक्षु वारा । न ल्हाये निगों बाहिरा ।
तैसा गुरुकृपे पांजरा । आपण चि होईन ॥ ११ ॥
आपुलेया गुणाचीं लेणीं । करीन गुरुसेवे स्वामिणी ।
हें असो होईन गवसणी । गुरुभगतीसि ॥ १२ ॥
गुरुस्नेहाची वृष्टि । मी पृथ्वी होईन तलवटीं ।
ऐसिया मनोरथांचिया शृष्टी । रची अनंता ॥ १३ ।
ह्मणे श्रीगुरुचें भवन । मी आपण होईन ।
आणि दासु होउनु करीन । दास्य तेथिचें ॥ १४ ॥

रिगतां निगतां दातारें । उल्लांडिजति उंबरें ।
ते मीं होईन आणि द्वारें । द्वारपाळु ॥ १५ ॥
मी पाउवा होइन । तेया मीं चि मेळवीन ।
छत्री मी होईन । बारी मी चि ॥ १६ ॥
मी तळु उपरु ह्मणता । चवरधरु हातुदेंता ।
स्वामी पुढां बोलता । होईन मी ॥ १७ ॥
हडपु मीं वोळगैन । उगाळु मी चि घेईन ।
उळिग मी करीन । आंघोळिचें ॥ १८ ॥
होईन गुरुचें आसन । अलंकार परिधान ।
चंदनादि होईन । उपचार मीं ॥ १९ ॥
मी चि होईन सुआरु । वोगरीन उपहारु ।
आपणपें श्रीगुरु । वोवाळिन ॥ ४२० ॥
मग देउ आरोगिति । तेधवां पांतिकरु पांती ।
मीं चि होईन पुडुतीं । देईन वीडा ॥ २१ ॥
मग मी ताट काढीन । सेज मी झाडीन ।
चरणसेवा करीन । मी चि देखैं ॥ २२ ॥
सिंहासन होईन आपण । वरि श्रीगुरु करिति आरोहण ।
करीन खरेपण । उल्गेचें ॥ २३ ॥
श्रीगुरुचें मन । जेया देईल अवधान ।
तो मी पुढां होईन । चमत्कारु ॥ २४ ॥
तेया श्रवणाचां आंगणीं । होईन शब्दाचिया क्षोणी ।
स्पर्श होईन घसणी । आंगिचिये ॥ २५ ॥
श्रीगुरुचे डोळे । अवलोकन स्नेहाळें ।
पाहांती तियें सकळें । रूपें होइन ॥ २६ ॥
तिये रसने जो रसु रुचैल । तो आपण चि होइजैल ।
गंधरूपें कीजैल । घ्राणसेवा ॥ २७ ॥

एवं बाह्यमनोगत । गुरुसेवा समस्त ।
वेंटाळूनु वस्तुजात । होउनियां ॥ २८ ॥
जवं देह असैल । तवं ऐसी सेवा कीजैल ।
मग देहांतिं नवल । बुद्धि असे ॥ २९ ॥
इये शरीरिची माती । मेळवीन तिये क्षिती ।
जेथ श्रीचरण ठांति । श्रीगुरुचे ॥ ४३० ॥
माझा स्वामी कवतिकें । स्पर्शैल जियें उदकें ।
तेथ लया नीकें । नेईन आप ॥ ३१ ॥
श्रीगुरु वोवालिजति । कां भवनीं जिये उजलिजति ।
तेयां दीपाचेया दीप्ती । ठेवीन तेज ॥ ३२ ॥
चवरिं हान वीजणा । तेथ लयो करीन प्राणा ।
मग आंगाचा वीजणा । करीन तेथ ॥ ३३ ॥
जिये जिये अवकाशीं । श्रीगुरु असति परिवारेंसिं ।
आकाश लयाकाशीं । नेईन तिये ॥ ३४ ॥
परि जींतु मेला न संडीं । निमिषु वायां न धडीं ।
ऐसेन गणाविया कोडी । कल्पांचिया ॥ ३५ ॥
एतुले वेन्हीं धितंसा । जेयाचेया मानसा ।
आणि करूनि हीं तैसा । अपारु चि ॥ ३६ ॥
राति दियो नेणे । थोडें बहू न ह्मणे ।
ह्मणियांचेनि दासपणें । साजा होए ॥ ३७ ॥
तो व्यापारु एणें नावें । गगना होउनु थोरावे ।
एकला करी आघवें । एकी चि कालिं ॥ ३८ ॥
हृदयवृत्ती पुढां । आंग चि घे दवडा ।
काज करी होडा । मानसेंसीं ॥ ३९ ॥
एकाधेया वेला । श्रीगुरुचेया खेला ।
लोण करी सकला । जीविताचें ॥ ४४० ॥

गुरुदास्यें कृशु । जो गुरुप्रेमें सपोसु ।
गुरुआज्ञे आवासु । आपण जो ॥ ४१ ॥
जो गुरुकुळें सकुळीनु । जो गुरुबंधुसौजन्यें सौजनु ।
जो गुरुदास्यें सव्यसनु । निरंतर ॥ ४२ ॥
गुरुसंप्रदायधर्म । ते जेया वर्णाश्रम ।
गुरुचर्चा नित्यकर्म । जेयासि गा ॥ ४३ ॥
गुरु क्षेत्र गुरु देवता । गुरु माये गुरु पिता ।
जो गुरु परौता । मार्गु नेणे ॥ ४४ ॥
श्रीगुरुचें द्वार । तें जेया सर्वस्व सार ।
गुरुसेवकां सहोदर । प्रेमें भजे ॥ ४५ ॥
जेयाचें वक्त्र । वाहे गुरुनामाचे मंत्र ।
गुरुवचना वांचूनि शास्त्र । हातिं न शिवे ॥ ४६ ॥
सीतळे गुरुचरणीं । भलेतें जें पाणीं ।
तेया तीर्थें यात्रे आणीं । त्रैलोकिचीं ॥ ४७ ॥
श्रीगुरुचें उसिटें । लाहे जें अवचटें ।
तैं तेणें लाभें वीटे । समाधीसि ॥ ४८ ॥
कैवल्यसुखा साठिं । परमाणु घे किरीटी ।
उधळति पायां पाठिं । चालतां जे ॥ ४९ ॥
हें असो सांघों केती । नाहिं पार गुरुभक्ती ।
तन्हीं गा क्रांतमती । कारण हें ॥ ४५० ॥
जेयां इये भक्ती चाड । जेयां इये चि विखिचें कोड ।
जो सेवे वांचूनु गोड । न मनी काहिं ॥ ५१ ॥
तो तत्वज्ञानासि ठाउ । ज्ञाना तेणें चि आवो ।
हें असो तो देउ । ज्ञानभक्तु ॥ ५२ ॥
हें जाण पां साचोकारें । तेथ ज्ञान उघडेनि द्वारें ।
नांदतसे जगा पुरे । या रीती ॥ ५३ ॥

जिये गुरुसेवा विषीं । माझा जीउ अभिलाखी ।
ह्मणौनि सोये चूकी । बोली केली ॥ ५४ ॥
एऱ्हवीं असतां हातिं खुळा । भजनअवधानीं आंधळा ।
आणि चर्ये लागि पांगुळा । पासौनि मंदु ॥ ५५ ॥
गुरुवर्णानि मूंका । आळसी पोसिजे फूका ।
परि आथि नीका । सानुरागु ॥ ५६ ॥
तेणें चि कारणें । हें स्थूल पोखणें ।
पडिलें मज ह्मणे । ज्ञानदेउ ॥ ५७ ॥
तरि तो बोलु उपसाहावा । बोलगे अवसरु देयावा ।
आतां ह्मणैन बरवा । ग्रंथार्थु चि ॥ ५८ ॥
तरि परियसां श्रीकृष्णु । जो भूतभारसहिष्णु ।
तो बोलतसे वितृष्णु । पार्थु आइके ॥ ५९ ॥
ह्मणे शुचित्व गा ऐसें । जेया पासिं दीसे ।
आंग मन जैसें । कापुराचें ॥ ६० ॥
कां रत्नाचें दळवाडें । तैसें सबाह्य चोखडें ।
आंतु बाहिरि एकें पाडें । सूर्यु जैसा ॥ ६१ ॥
बाहिरि कर्में क्षाळला । भीतरि ज्ञानें उजळला ।
इहिं दोहिं परिं आला । शुचित्वासि ॥ ६२ ॥
मातिया आणि जळें । बाह्य एणें मेळें ।
निर्मळा होइजे बळें । वेदांचेनि ॥ ६३ ॥
भले तेथ बुद्धि बळीं । पैं रज आरिसा उजळी ।
सौंदणि फेडी थिगळीं । वस्त्राचिं गा ॥ ६४ ॥
किंबहुना इया परीं । बाह्य चोख अवधारीं ।
ज्ञानदीपु अंतरीं । ह्मणौनि शुद्धु ॥ ६५ ॥
यऱ्हविं तऱ्हीं पांडुसुता । आंतु शुद्ध नऱ्हतां ।
बाह्य कर्म तत्वता । विटंबु गा ॥ ६६ ॥

मृत्यु जैसा श्रिंगारिला । गर्दभु तीर्थि न्हाणिला ।
कडू दूधिया माखिला । गुळें जैसा ॥ ६७ ॥
वोसिं तोरण बांधलें । उपवासियें अन्नें माखिलें ।
कुंकुंसेंदुर केलें । कांतहीनें ॥ ६८ ॥
कलस ढिवांचे पोकळ । जळो वरिचील झलाल ।
काइ करिसी चित्रफळ । आंतु सेण ॥ ६९ ॥
तैसें कर्म वरिचिली कडां । न सरे थोर मोला कूडा ।
नव्हे मदिरेचा घडा । पवित्र गंगा ॥ ४७० ॥
ह्मणौनि अंतरिं ज्ञान होआवें । मग बाह्य लाभैल स्वभावें ।
वारि ज्ञान कर्में संभवें । ऐसें कैं जोडे ॥ ७१ ॥
या लागि बाह्यविभागु । कर्में धूतला चांगु ।
ज्ञानें फेडिला वंगु । अंतरिचा ॥ ७२ ॥
तेथ अंतरबाह्य गेलें । निर्मलत्व एक जालें ।
किंबहुना निर्वाललें । शुचित्व चि ॥ ७३ ॥
ह्मणौनि सद्भाव जीवगत । बाहिरि दीसताति फांकत ।
स्फटिकगृहिंचे डोलत । दीप जैसे ॥ ७४ ॥
विकल्पु जेणें जेणें उपजे । नाथिली विकृति निफजे ।
अन्यायवृत्तिचीं बीजें । अंकुर घेंति ॥ ७५ ॥
तें आयिके अथवा भेटे । पारि मनीं काहिं नुमटे ।
मेघरंगें न घटे । व्योम जैसें ॥ ७६ ॥
यऱ्हवीं इंद्रियांचेनि मेळें । विषयां वरि लोळे ।
पारि विकाराचेनि विटाळें । सिंपिजे ना ॥ ७७ ॥
भेटलिया नारी । चोखी अथवा माहारी ।
तेथ नातळती परी । राहाटों जाणे ॥ ७८ ॥
कां पति—पुत्रातें आलंगी । एकें चित्तें तन्वंगी ।
तेथ पुत्रभावाचां आंगीं । न लगे चि कामु ॥ ७९ ॥

तैसें हृदय चोख । संकल्पविकल्पीं सनोलख ।
कृत्याकृत्य विशेष । फुडें जेया ॥ ४८० ॥
पाणियें ही रान भीजे । आधणिं हरलु न सिजे ।
तैसी विकल्पजातीं न सिंपिजे । मनोवृत्ती ॥ ८१ ॥
तेया नावं शुचिपण । पार्था गा संपूर्ण ।
हें देखसी तेथ जाण । ज्ञान असे ॥ ८२ ॥
आणि स्थिरता साचे । घर रिगाली जेयाचें ।
तो पुरुषु ज्ञानाचें । आयुष्य गा ॥ ८३ ॥
देह तरि वरिचिली कडे । आपुलेया पारि हींडे ।
परि बैसिक न मोडे । मानसाची ॥ ८४ ॥
वत्सा वरौनि धेनुचें । स्नेह राना न वचे ।
न येति भोगुं सतियांचें । प्रेमभोग ॥ ८५ ॥
कां लोभिया दूरि जाये । पारि जीउ ठेवां चि आहे ।
तैसा देह चालितां नोहे । चळु चित्ता ॥ ८६ ॥
धावंतेया अभ्रा सवें । आकाश जैसें न धवे ।
भ्रमण—चक्रीं न भंवे । जैसा ध्रुवु ॥ ८७ ॥
पथिकांचिया एरिझारा । सवें एर्णेजार्णे धनुर्द्धरा ।
नाहिं जेवि तरुवरां । पथींचियां ॥ ८८ ॥
तैसा चलनचलनात्मकिं । असौनि इये पंचभौतिकिं ।
भूतउर्मी एकी । चालिजे ना ॥ ८९ ॥
वांहुंटलिचेनि बळें । पृथ्वी जैसी न ढळे ।
तैसा उपद्रवधुमाळें । न लोटे जो ॥ ९० ॥
दैन्यदुःखें न तपे । भयशोकें न कंपे ।
देहमृत्यू न वासिपे । पातलेयां ॥ ९१ ॥
आर्तिआशपडिभरें । विविधव्याधिगजरें ।
उजू असतां पाठिमोरें । नव्हे चित्त ॥ ९२ ॥

निंदा निस्तेज दंडीं । कामलोभ वरिपडी ।
लोम नव्हे वांकुडी । मानसाची ॥ ९३ ॥
आकाश हें ओसरो । पृथिवी वर वीरो ।
परि नेणे मोहरों । चित्तवृत्ती ॥ ९४ ॥
हाथि हाला फुलिं । पासिवणें जेवि न घलीं ।
तैसा नोहोटे दुर्वाक्यसेलीं । सेलिला सांता ॥ ९५ ॥
क्षीरार्णवाचां कल्लोलिं । नाहिं कंपु मंदराचालिं ।
आकाश न जले जालिं । वणवेयाचां ॥ ९६ ॥
तैसा आला गेला उर्मी । नाहिं गजबज मनोधर्मि ।
किंबहुना धीरु क्षमिं । कल्पांति हिं ॥ ९७ ॥
पैं स्थैर्य ऐसी भाष । बोलिजे सविशेष ।
ते हे दशा देख । देखणेयां ॥ ९८ ॥
हें स्थैर्य निजगडें । जेथ आंगें जीवें जोडे ।
तो ज्ञानाचें उघडें । निधान जाण ॥ ९९ ॥
आणि इसालु जैसा घरा । कां दंदिया हातियरा ।
न विसंबे भांडारा । बद्धकु गा ॥ ५०० ॥
एकलौतेया बालका । वरिपडौनि असे अंबिका ।
कां मधुविषिं मधुमक्षिका । लोभिणि जैसी ॥ १ ॥
अर्जुना तिया परिं । अंतष्करणा जतन करिं ।
नेंदि उभें ठाकों द्वारीं । इंद्रियाचां ॥ २ ॥
ह्मणे कामु हा आइकैल । हे आशसेयाचि देखैल ।
तरि जीवा कडे ढूंकैल । ह्मणुनि भेदु ॥ ३ ॥
बाहिरि धिटे जैसी । दाटुगा पति कलासी ।
करी टेहणी तैसी । प्रवृत्तीसि ॥ ४ ॥
सतेचेनि वाणिपणें । देहा सकट आटणें ।
संयमा वरि करणें । बुजुनु घाली ॥ ५ ॥

मनाचां महाद्वारिं । प्रत्याहाराचे ठाणांतरिं ।
यमदम शरीरीं । जागवी उभे ॥ ६ ॥
आधारिं नाभिकठिं । बंधत्रयाची घरटी ।
चंद्रसूर्यसंपुटीं । सुये चित्त ॥ ७ ॥
समाधिचिये सेजेपासिं । बांधौनि घाली ध्यानेंसिं ।
समरासिं करणासिं । अंतरातें ॥ ८ ॥
आगा अंतष्करणनिग्रहो जो । तो हा पैं जाणिजो ।
हा आथि तेथ उदोजो । ज्ञानाचा पैं ॥ ९ ॥
जेयाची आज्ञा आपण । सिरिं वाहे अंतष्करण ।
मनुष्याकारें जाण । ज्ञान चि तो ॥ ५१० ॥

इंद्रियार्थेषु वैराग्यमनहंकार एव च ।
जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनं ॥ ८ ॥

आणि विषयविखिं । वैराग्याची नीकी ।
पुरवणी मानसिकिं । जेयातें आथि ॥ ११ ॥
वमिलेया अन्ना । लाल न घोंटी रसना ।
आंग न सुवे आंलिंगना । प्रेताचिया ॥ १२ ॥
विष खाणें नांगवे । जलतां घरिं न रिगवे ।
व्याघ्रविवरा न वचवे । वस्ती जेवि ॥ १३ ॥
धडाडिते लोहरासिं । उडी न घलवे जैसी ।
न करवे उसिसी । अजगराची ॥ १४ ॥
अर्जुना तेणें पाडें । विषया वार्त्ता नावडे ।
नेंदी इंद्रियांचेनि तोंडें । काहिं चि जाऊं ॥ १५ ॥
जेयाचां मनिं आलस्य । देहिं अतिकार्श्य ।
यमदमांसिं समरस्य । जेयासि ॥ १६ ॥
तपोव्रतांचा मेळावा । जेयाचां ठाइं पांडवा ।
युगांतु जेया गावां । आंतु एतां ॥ १७ ॥

बहु योगाभ्यासें हावं । राना कडे धाव ।
न साहे जो नावं । सांघाताचें ॥ १८ ॥
नाराजाचिं आंथुरणें । पूयपंकि लोळणें ।
तैसी लेखी भोगणें । इहिकिचें ॥ १९ ॥
स्वर्गीतें मानसें । आइकौनि मानी ऐसें ।
कुहिलें पिशित जैसें । श्वानाचें ॥ ५२० ॥
हें तें विषयवैराग्य । जें आत्मलाभाचें भाग्य ।
येणें ब्रह्मानंदा योग्य । होति जीव ॥ २१ ॥
ऐसा उभयभोगुत्रासु । देखसी जेथ बहुवसु ।
तेथ जाण राहिवांसु । ज्ञानाचा असे ॥ २२ ॥
आणि सचाडाचिया परी । इष्टापूर्त करी ।
परि केलेपण शरीरीं । उरों नेदी ॥ २३ ॥
वर्णाश्रमपोषकें । कर्मे नित्यनैमित्यकें ।
तेयां माझि काहिं न ठके । आचरतां ॥ २४ ॥
परि हें मियां केलें । कां हें माझेनि जालें ।
ऐसें नाहिं ठेविलें । वासने माझि ॥ २५ ॥
जैसें अवचितेपणें । वायूसि विचरणें ।
निराभिमानीं उदैजणें । सूर्याचें ॥ २६ ॥
कां श्रुति सदा बोले । गंगा काजें विण चाले ।
तैसें अवष्टंभहीन भलें । वर्त्तन जेयाचें ॥ २७ ॥
रुतुकालिं तारे फलति । परि फललों हें नेणति ।
तेया वृक्षांचिया ऐसी वृत्ती । कर्मि सदा ॥ २८ ॥
एवं मनिं कर्मे बोलिलिं । जेथ अहंकारा उखी जाली ।
एकावलिएची बाढिली । दोरी जैसी ॥ २९ ॥
संबंधें विण आकाशीं । अभ्रें असति आपैसिं ।
देहिं कर्मे तैसीं । जेयासि गा ॥ ५३० ॥

मद्यपा आंगिचें वस्त्र । कां लेपा हातिचें शस्त्र ।
नातरि बैला वारि शास्त्र । बांधलें असे ॥ ३१ ॥
तेणें पाडें देहीं । आहें हे से चि नाहिं ।
निरहंकारता पाहिं । तेया नावं ॥ ३२ ॥
हें संपूर्ण जेथ दीसे । तेथ गा ज्ञान असे ।
इये विखिं अनारिसें । बोलों न ये ॥ ३३ ॥
आणि जन्म मृत्यु दुःखें । व्याधि वार्धक्य कलुषें ।
में आंगा न यंतां देखे । दुरौनि जो ॥ ३४ ॥
साधकु विंवंसिया । कां उपसर्गें योगिया ।
पावे उणेया पुरेयां । वोथंबा जेवि ॥ ३५ ॥
वैर जन्मांतरिचें । सापा मनौनि न वचे ।
तेवि अतीतां जन्मांचें । उणें वाहे ॥ ३६ ॥
डोलां हरळु न थरे । घाइं शास्त्र न जिरे ।
तैसें कालिचें न विसरे । जन्मदुःख ॥ ३७ ॥
ह्मणे पूयगर्त्ते रिगालां । मूत्ररंध्रौनि निगालां ।
कटारे मियां चाटिला । कुचस्वेदु ॥ ३८ ॥
ऐसिया ऐसिया परीं । जन्माचा कांटाला धरी ।
आतां तें करीं । जेणें नोहे ॥ ३९ ॥
हारि उमचावेया । जुंवारु ये डाया ।
कां वैरा बापिकेया । पुत्र जचे ॥ ५४० ॥
मारिलेयाचेनि रागें । पाठिचा सूड मागे ।
तेणें आक्षेपें लागे । जन्मा पाठिं ॥ ४१ ॥
परि जन्मांतिं जे लाज । न संडी तेयाचें निज ।
संभाविता निस्तेज । न साहे जैसें ॥ ४२ ॥
आणि मृत्यु पुढां आहे । तो चि कल्पांतिं कां पाहे ।
परि आजिचि होये । सावधु जो ॥ ४३ ॥

माझि अथाउं ह्मणतां । थडिये चि पांडुसुता ।
पव्हणारु आइता । कांशि जेवि ॥ ४४ ॥
कां न पवतां रणाचा ठाउ । सांभालिजे जैसा आवो ।
वोडण सूयिजे जैसा घावो । न लगतां चि ॥ ४५ ॥
पाहेचा पेणा वाटवंधां । तवं आजि चि होइजे सावधां ।
जीउ न निगतां ओखदा । धांविजे जेवि ॥ ४६ ॥
यन्हवि ऐसें केवि घडे । जो जलतां घारिं सांपडे ।
तो न पवाडे । कुहां खणों ॥ ४७ ॥
चोंढिये पाथरु गेला । तैसेनि जो बुडाला ।
तो बोंबे सकट मूकला । कोण सांघे ॥ ४८ ॥
ह्मणुनु समर्थेसि वैर । जेया पडे हाडकाइर ।
तो जैसा आठे पाहार । परजुनु चि असे ॥ ४९ ॥
नातरि केलवली नोवरी । संन्यासी कां जेया परिं ।
तैसी न मरतां करी । मृत्युसूचना ॥ ५५० ॥
पैं गा जो इया परिं । जन्में चि जन्म निवारी ।
मरणें चि मृत्यु मारी । आपण उरे ॥ ५१ ॥
तेयातें घारिं ज्ञानाचें । सांकडें नाहिं सार्चे ।
जेया जन्ममृत्युचें । हृदइं शल्य ॥ ५२ ॥
आणि तेया चि परीं जरा । न टेंकतां शरीरा ।
तारुण्याचिया भरा । माझि देखे ॥ ५३ ॥
ह्मणे आजिचां अवसारिं । पुष्टि जे हे शरीरिं ।
ते पाहे होईल काचरी । सिजली जैसी ॥ ५४ ॥
निर्दैवांचे व्यवसाये । तैसे ठाकति हातपाए ।
अमंत्रिया राज्याची परि होये । बलासिया ॥ ५५ ॥
फुलाचेया भोगा । लागि प्रेम दांगा ।
तें कन्हेयाचा गुडगा । तैसें होइल ॥ ५६ ॥

बोढालाचां खुरिं । आखरु आते बुरी ।
तैसी दशा माथें श्रवण वरि । सव लेहें ॥ ५७ ॥
पद्मदलेंसिं इसालें । मांडताति हे डोले ।
ते होतील पडवलें । पीकलीं तैसीं ॥ ५८ ॥
भवैचि पडलें । वोमथती सिनसालें ।
उरु कुहिजैल जलें । आंसुवांचेनि ॥ ५९ ॥
जैसें बाबुलेंचें खोड । गिरवडूनि जाति सरड ।
तैसें पिचाडिं तोंड । सरांडैल ॥ ५६० ॥
रांधवण वोलि पुढें । पन्हिवे वाहाति खाताडें ।
तैसिं होति नाकाडें । बिडिबिडितील ॥ ६१ ॥
तांबोलें वोंठ राउं । हांसतां दांत दाउं ।
सनागर मिरउं । बोली जेणें ॥ ६२ ॥
तेयाचिया तोंडा । येर जलंबाचा लोंढा ।
हरडी उमलैल दाढा । दांतेंसिं जाण ॥ ६३ ॥
कुलवाडि जैसी खेटली । कां वाकडिया ढोरें बैठलि ।
तैसी नूठील काहिं केली । जीभ हें ॥ ६४ ॥
कुसलें कोरडिं । वारेंनि जांति बरडी ।
तैसी आपल्य तोडी । दाढियेसि ॥ ६५ ॥
आशाढिचेनि जलें । जैसिं झिरपांति मौलें ।
तैसें खांडेहूनि लाले । पेटति पुर ॥ ६६ ॥
वाचेसि अपवाडु । कानासि अनुघाडु ।
पिंडु गरुवा मांकडु । होईल हा ॥ ६७ ॥
तणाचें बुजवणें । आंदोले वारे गुणें ।
तैसें येईल कांपणें । सर्वांगासि ॥ ६८ ॥
पायां पडति वेंगडीं । हात होंति मुरुकुंडी ।
सवेपण बागडीं । नाचवील हे ॥ ६९ ॥

मलमूत्रद्वारें । होउनि ठांति खोंकरें ।
नवसियें सूंति येरें । माझां निधनिं ॥ ५७० ॥
देखौनि थूंकील जगु । मरणाचा पडैल पांगु ।
सोइरियां उभगु । होईल माझा ॥ ७१ ॥
स्त्रिया ह्मणति विवंसी । बालें जाति मुर्सि ।
किंबहुना चिळसी । पात्र होइन ॥ ७२ ॥
उभलिचा उजगरा । सेजियां साइलेयां घरा ।
सिणवी ह्मातारा । बहुतांतें हा ॥ ७३ ॥
ऐसी वृद्धाप्याची खोंचणी । आपणेया तरुणपणिं ।
देखों देखों आणि । मग जो वीटे ॥ ७४ ॥
ह्मणे पाहे हें होइल । आतांचि भोगितां जाइल ।
मग काइ उरैल । हितालागि ॥ ७५ ॥
ह्मणुनि नाइकणें पावे । तवं आइकौनि घाली आघवें ।
पंगु नव्हतां जावें । नीकेया स्थाना ७६ ॥
दीठि जवं जाये । तवं पाहावें तेतुलें पाहे ।
मूकत्वा आधिं धाये । सुभाषितिं ॥ ७७ ॥
हात होतील खुलें । हें पुढैल मोटकें कळे ।
तवं करुनि घाली सकलें । दयादिकें ॥ ७८ ॥
मन होइल वेडें । ऐसिये दशे पुढें ।
चिंतौनि ठेवी चोखडें । अदृष्ट जो ॥ ७९ ॥
जैसें चोर पाहे झोंबती । तवं आजी चि रुसिजे संपत्ती ।
झांकाझांकि कीजे वाति । न वचतांचि ॥ ५८० ॥
तैसें वृद्धाप्यें थावें । मग जें वायां जावें ।
तें आपणेयां आघवें । सोवतें करी ॥ ८१ ॥
आतां मोडुनु वसविलिं दुर्गें । कां वळित धरिलें खंगें ।
तेथ उफकेन जो रिगे । तो नांगवळा ॥ ८२ ॥

तैसें वृद्धाप्य होये । आलेपणें वायां जाये ।
जें तो शतवृद्ध आहे । नेणों कैंचा ॥ ८३ ॥
झाडिलिं कोलें झाडी । तेया न फले चि जेवि बोंडि ।
जाला आगि तरि राखौंडी । जालील काइ ॥ ८४ ॥
ह्मणुनि वृद्धाप्याचेनि आठवें । वृद्धाप्यें जो न नगवे ।
तेयाचां ठांइं जाणावें । ज्ञान आहे ॥ ८५ ॥
तैसेचि नाना रोग । पडिघांति पुढां आंग ।
तवं आरोग्यतेचे उपेग । करुनि घाली ॥ ८६ ॥
सांपाचां तोंडिं । जे पडिलें सकूडी ।
ते लाउनियां सांडी । बुद्धिवंत ॥ ८७ ॥
तैसा वियोगु जेणें दुःखें । विपत्ति शोकु पोखे ।
तें स्नेह सांडौनि सुखें । उदासु जो होए ॥ ८८ ॥
आणि जेणें जेणें कडें । दोष सूंतील तोंडें ।
तियें कर्मरंध्रीं गुंडे । नियमाचे दाटी ॥ ८९ ॥
ऐसीऐसीया आइती । जेयाची परि असती ।
तो ज्ञानसंपत्ती । गोसांवि गा ॥ ५९० ॥

असक्तिरनभिष्वंगःपुत्रदारगृहादिषु ।
नित्यं च समचित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु ॥ ९ ॥

आतां आणिक ही एक । लक्षण अलौकिक ।
सांघैन आइक । धनंजया ॥ ९१ ॥
तरि गृहपरिग्रहावरि । उदासु इया परिं ।
उखिता जैसा बिढारीं । बैसविला असे ॥ ९२ ॥
कां झाडांची साउली । वाटे जांतां मिनली ।
घरावरि तेतुली । आस्था जेया ॥ ९३ ॥
साउली सरिसी चि असे । परि असो हें नेणिजे जैसें ।
स्त्रियेचें तैसें । लागतें जेया ॥ ९४ ॥

आणि प्रजा जे जाली । ते वसती चि कीर आली ।
कां गोरुवें बैसलीं । रुंखातळिं ॥ ९५ ॥
जो संपती माजि असतां । ऐसा गमे पांडुसुता ।
जैसा कां वाटे जाता । साक्षी ठेविला ॥ ९६ ॥
किंबहुना पूंसा । पांजरेया माझि जैसा ।
वेदाज्ञेसि तैसा । भीउनु असे ॥ ९७ ॥
यन्हविं दारां गृहपुत्रीं । नाहिं जेयाची मैत्री ।
तो जाण धात्री । ज्ञानाची गा ॥ ९८ ॥
आणि माहासिंधु जैसा । ग्रीष्मवर्षा सरिसा ।
इष्टांनिष्टां तैसां । जेयाचां ठांइं ॥ ९९ ॥
कां तीन्ही काळ होंतां । त्रिधा न्हवे चि सविता ।
तैसा सुखदुःखिं चित्ता । भेदु नाहिं ॥ ६०० ॥
जेथ नभाचेनि पाडें । समता उणें न पडे ।
तेथ गा ज्ञान जोडें । जातखेऊं ॥ १ ॥

मयि चानन्ययोगेन भक्तिरव्यभिचारिणी ।
विविक्तदेशसेवित्वमरतिर्जनसंसदि ॥ १० ॥

आणि मी वांचुनु काहिं । गोमटें जेया नाहिं ।
ऐसा समो तिहिं । निश्चयाचा केला ॥ २ ॥
शरीर वाचा मानस । पियालीं कृतनिश्चयाचे कोश ।
एक मी वांचूनि वास । न पाहत्रेया ॥ ३ ॥
किंबहुना निज । जेयाचें जालें मज ।
जेणें आपणेयां आह्मां सेज । येकि केलि ॥ ४ ॥
रिगतां वल्लभापुढें । नाहिं जीविं सांकडें ।
तिये कांतेचेनि पाडे । एकसरे जो ॥ ५ ॥
मिळौनि मिळत चि असे । समुद्रिं गंगापय जैसें ।
मी होउनि मातें तैसें । सर्वस्व दे ॥ ६ ॥

सूर्याचां होणां होइजे । सूर्यासवें जाइजे ।
हें दिकळोण साजे । प्रभे जेवि ॥ ७ ॥
पैं पाणियांचिये भूमिके । पाणी चि तळपे कवतिकें ।
ते लहरी ह्मणति लोकिकें । यन्हविं पाणी चि तें ॥ ८ ॥
जो अनन्यु तियापरी । मी जालां हिं मातें वरी ।
तो ते मूर्त्ति धरीं । ज्ञानाची येथ ॥ ९ ॥
आणि तीर्थे तटें । तपोवनें चोखटें ।
आवडति कपाटें । वसों जिया ॥ ६१० ॥
शैलकक्षाचीं कंदरें । जळाशय परिकरें ।
अधिष्ठी जो आदरें । नगरा न ए ॥ ११ ॥
बहू ऐकांतावरि प्रीति । जेया जनपदाची खंती ।
जाण मानुषी मूर्त्ति । ज्ञान चि तो ॥ १२ ॥
आणिक ही पुढुतीं । चिन्ह गा सुमती ।
ज्ञानाचिये निरुती । लागी सांघों ॥ १३ ॥

अध्यात्मज्ञाननित्यत्वं तत्वज्ञानार्थदर्शनं ।
एतज्ज्ञानमिति प्रोक्तमज्ञानं यदतोन्यथा ॥ ११ ॥

तरि परमात्मा ऐसें । जें एकि वस्तु असे ।
तें जेया असे । ज्ञानातव ॥ १४ ॥
तें एक वांचूनि आनें । जियें भवस्वर्गादि ज्ञानें ।
तें अज्ञान ऐसें मनें । निश्चयो करी ॥ १५ ॥
स्वर्गु जीणावा हें सांडी । भवविषिं काम अडी ।
दे अध्यात्मज्ञानिं बुडी । सद्भावेंसि ॥ १६ ॥
भंगलिये घाटे । शोधूनियां अव्हांटे ।
निगिजे जेवि नीटें । राजपंथें ॥ १७ ॥
तैसें अज्ञानजात करी । पण आघवेंचि एकीकडे सारी ।
मग मन बुद्धि मोहरी । अध्यात्मज्ञानिं ॥ १८ ॥

ह्मणे हें चि एक आथि । एर जाणणें ते भ्रांति ।
ऐसा निष्कर्षी मति । मेरु होये ॥ १९ ॥
येवं निश्चयो जेयाचा । द्वारिं अध्यात्मज्ञानाचां ।
ध्रुवो देवो गगनिचा । तैसा राहला ॥ ६२० ॥
तेयाचां ठांइं ज्ञान । या बोला ह्मणसी व्यवधान ।
जें ज्ञानिं बैसलें मन । तेव्हां चि तो तें ॥ २१ ॥
तरि बैसलेपणें जें होये । तें बैसतां चि वेळिं नोहे ।
तऱ्हीं ज्ञाना तेया आहे । सरिसा पाडु ॥ २२ ॥
आणि तत्वज्ञान निर्मळ । वियें जें एक फळ ।
ते ज्ञेय हिं वरि सरळ । दीठि जेयाची ॥ २३ ॥
यऱ्हवि बोधा आलेनि ज्ञानें । जरि ज्ञेय न दिसे चि मनें ।
तरि ज्ञानलाभु ही न मने । जाला सांता ॥ २४ ॥
आंधळेनि हातिं दिवा । घेउनि काये करावा ।
तैसा ज्ञाननिश्चयो आघवा । वायां जाए ॥ २५ ॥
परि ज्ञानाचेनि प्रकाशें । परतत्विं दीठि जैं बैसे ।
ते स्फूर्त्ति असे । अंध होउनि ॥ २६ ॥
ह्मणुनि ज्ञान जेतुलें दात्री । तेतुली वस्तु अघवी ।
देखे ऐसी होआवी । बुद्धि चोख ॥ २७ ॥
या लागि ज्ञानें निर्दोषें । दाविलें ज्ञेय देखे ।
तैसेनि उन्मेखें । आथिला जो ॥ २८ ॥
जेवढी ज्ञानाची उधि । तेव्हडी चि तेयाची बुद्धि ।
तो ज्ञान हे शाद्धि । करणें न लगे ॥ २९ ॥
पैं ज्ञानाचिये प्रभे सवें । जेयाची मति पावे ।
हातधराणियां सींवे । परतत्वातें ॥ ६३० ॥
तो चि ज्ञान हे बोलतां । विस्मो कोणु पांडु सुता ।
कां सवितेयातें सविता । ह्मणावें असें ॥ ३१ ॥

सर्व श्रोतां ह्मणितलें असो । न संघें देवाचा अतिसो ।
ग्रंथउत्कंठे आडसो । घालिसी कां ॥ ३२ ॥
तूझा हा चि आह्मां थोरु । वगतृत्वाचा उपकारु ।
जे ज्ञानविषो फारु । उपदेशिला ॥ ३३ ॥
रसु न व्हावा अतिमात्रु । हा घेतासि केवि मंत्रु ।
तरि अवंतुनु शत्रु । करितासि गा ॥ ३४ ॥
ठांइं बैसतिये वेळे । जे रससोये घेउनि पळे ।
तियेचा येरु वोडौ मिळे । कोणा अर्था ॥ ३५ ॥
आघवा चि विधिं भादि । परि सांजवणी टेंकों नेंदी ।
ते खुरथोडी नसुधी । पोसी कवण ॥ ३६ ॥
तैसी ज्ञानिं मति न फांके । येरें जल्पति नेणों केतुकें ।
परि तें असो नीके । केलें तुवां ॥ ३७ ॥
जेया ज्ञानलेसादोसें । कीजति योगातिसायासें ।
तें धणिचें आणि तूझेया ऐसें । केलें निरोपण ॥ ३८ ॥
अमृताची सातवाकडी । लागो कां अनुघाडी ।
सुखाचे दीस कोडी । गणिजतु कां ॥ ३९ ॥
पूर्णचंद्रेंसि राति । युग एक असौनि पांति ।
तरि काय पाहाताति । चकोर ते ॥ ४० ॥
तैसें ज्ञानाचें बालणें । आणि येणें रसालपणें ।
आतां पुरे कोण ह्मणे । आकर्णितां ॥ ४१ ॥
आणि सभाग्यु पाहुणा ये । सुभगाची वाढती होये ।
तैं सरों न ये रससोए । ऐसें आथि ॥ ४२ ॥
तैसा घडला प्रसंगु । ज्ञानि आह्मां लागु ।
आणि तुज ही अनुरागु । आथि येथ ॥ ४३ ॥
ह्मणौनि यया वाखाणा । पाठि सेइली चौगुणा ।
नां ह्मणों न येसि देखणा । होंसि ज्ञानी ॥ ४४ ॥

तरि आतां या वरि । प्रज्ञेचा माजु धरिं ।
पद साहसिं करी । निरोपण ॥ ४५ ॥
या संतवाक्या सरिसें । जी ह्मणितलें निवृत्तिदासें ।
माझें हीं जी ऐसें । मनोगत ॥ ४६ ॥
या वरि आतां तुह्मीं । आज्ञापिलां स्वामी ।
तरि वायां चि वाग्मी । वाढों नेदी ॥ ४७ ॥
एवं यें अवधारा । ज्ञानलक्षणें अठरा ।
श्रीकृष्णें धनुर्द्धरा । निरोपिलिं ॥ ४८ ॥
मग ह्मणे या नावें । ज्ञान येथ जाणावें ।
हें स्वमतें आघवे । ज्ञानिये ह्मणति ॥ ४९ ॥
करतळा वरि वाटुला । डोलत देखिजे जेवि आवळा ।
तैसें ज्ञानें डोळां । आह्मिं दाविलें तुज ॥ ६५० ॥
आतां जैं महामती । अज्ञान ऐसी वदंती ।
ते ही सांघों व्यक्ती । लक्षणीं गा ॥ ५१ ॥
यऱ्हावि ज्ञान फुडें जालेयां । अज्ञान जाणवे धनंजया ।
जें ज्ञान नव्हे तें आपैसेया । अज्ञान चि ॥ ५२ ॥
पाहे पां देऊ आवळा चि भरे । मग रात्री चि वोवि उरे ।
वांचूनु काहिं तिसरें । नाहिं जेवि ॥ ५३ ॥
तैसें ज्ञान जेथ नाहिं । तें चि अज्ञान पाहिं ।
तरि सांघों काहिं काहिं । चिन्हें तियें ॥ ५४ ॥
तरि संभावने जिये । जो मानाची वाट पाहे ।
सत्कारें होये । तोषु जेया ॥ ५५ ॥
गर्वे पर्वताचि सिखरें । तैसा महत्वा वरौनि नुतरे ।
तेयाचां ठांइं पुरें । अज्ञान असे ॥ ५६ ॥
आणि स्वधर्माची मागवेलि । बांधे वाचेचा पिंपलिं ।
उभिला जैसा देवळिं । जाणौनि कुंचा ॥ ५७ ॥

घाली विद्येचा पसारा । सुये सुकृताचा डांगोरा ।
करी तेतुलें मोहरा । स्फीतीचेया ॥ ५८ ॥
आंग वरि चर्ची । जनांतें वंची ।
तो जाण अज्ञानाची । खाणी येथ ॥ ५९ ॥
आणि वन्हि वनिं विचरे । तेथ जळति जैसिं स्थावरें ।
तैसें जेयाचेनि आचारें । जगा दुःख ॥ ६६० ॥
कवतिकें जें जल्पे । तें साबळाहुनु रूपे ।
विषाहुनु संकल्पें । मारकु जो ॥ ६१ ॥
तेयातें बहू अज्ञान । अज्ञानाचें चि निधान ।
हिंसेसि आयतन । जेयाचें जीणें ॥ ६२ ॥
आणि फूंके भाति फुगे । रेचिली सवें चि उफगे ।
तैसा संयोगवियोगें । चढे वोहटे ॥ ६३ ॥
पढिली वारेयाचा वळसां । धूळि चढे आकाशा ।
हरिषा वळघे तैसा । स्तुतिवेळे ॥ ६४ ॥
निंदा मोटकी आइके । आणि कपाळ धरूनि ठाके ।
थेंबें विरे वारेनि शोके । चिखलु जैसा ॥ ६५ ॥
तैसा मानापमानिं होये । जो कोण्ही उर्मी न साहे ।
तेयाचां ठांइं आहे । अज्ञान पुरें ॥ ६६ ॥
आणि जेयाचां मनिं गांठि । वरि मोकळी वाचा दीठि ।
आंगें मीतलें जीवें पाठि । भलेतेया दे ॥ ६७ ॥
व्याधाचें चारा घालणें । तैसें प्रांजळ जोगावणें ।
चांगाचें अंतष्करणें । वीरू करी ॥ ६८ ॥
गार सेवाळें गुंडाळली । कां निंबोळी जैसी पीकली ।
तैसी जेयाची भली । बाह्य क्रिया ॥ ६९ ॥
अज्ञान तेयाचां ठांइं । ठेविलें असे पाहिं ।
या बोला आन नाहिं । सत्य माझें ॥ ६७० ॥

आणि गुरुकुळें जो लाजे । गुरुभक्ती उभजे ।
विद्या घेउनु माजे । गुरुसी चि ॥ ७१ ॥
तेयाचें नावं घेणें । तें वाचेसि शूद्रान्न होणें ।
परि घडलें लक्षणें । बोलतां इयें ॥ ७२ ॥
आतां गुरुभक्ताचें नावं घेउं । तें चि वाचेसि प्रायश्चित्त देउं ।
गुरुसेवकु पाहों । सूर्यु हा ॥ ७३ ॥
एतुलेनि लागु पापाचा । निस्तैल हे वाचा ।
जो गुरुलोपकाचा । पापिं घडला ॥ ७४ ॥
हा ठाउ वरि । तेया नावांचें भय हरी ।
मग ह्मणे अवधारीं । आणिकें चिन्हें ॥ ७५ ॥
आंगें कर्मी ढीला । जो मनें विकल्पें भरला ।
अडविचा अवगलला । कुहा जैसा ॥ ७६ ॥
तेया तोंडिं कांटियडें । आंतु नसुदिं हाडें ।
अशुचि तेणें पाडें । सबाह्य जो ॥ ७७ ॥
जैसें पोट पोसी सुणें । उघडें झांकलें न ह्मणे ।
तैसें आपुलें परावें नेणे । द्रव्या लागि ॥ ७८ ॥
या ग्रामकोलाचां ठाइं । जैसा मिळणी ठाउ नाहिं ।
तैसा स्त्रीविषइं कांहिं । विचारीना ॥ ७९ ॥
कर्माचा वेळु चूके । कां नित्यनैमित्यक ठाके ।
तें जेया न दूखे । जीवा माझि ॥ ६८० ॥
पापिं जो निसुगु । पुण्यि अति निलागु ।
जेयाचा मनिं वेगु । विकल्पाचा ॥ ८१ ॥
तो जाण निखला । अज्ञानाचा पूतला ।
जो बांधौनि असे डोलां । विन्यासातें ॥ ८२ ॥
आणि स्वार्थें अलुमालें । जो धीरापासौनि चले ।
जैसें तृणबीज बळें । मुंगियेचेनि ॥ ८३ ॥

पावो सूदलेया सवें । थिल्लर जैसें कालवे ।
तैसें भयाचेनि नावें । गजबजे जो ८४ ॥
वायुचेनि अनुवायें । धूं दिगंत वेऱ्हीं जाये ।
दुःखवार्त्ता होये । तैसें जेया ॥ ८५ ॥
मनोरथांचा धारसां । वाहवणें जेयाचेया मानसा ।
पुरीं पडला जैसा । दूधिया कां ॥ ८६ ॥
वाउधणाचिया परी । जो आश्रयो केहीं न धरी ।
क्षेत्रिं तीर्थीं पुरीं । थारों नेणे ॥ ८७ ॥
मातलेया सरडा । पुड्तिं बूढ पुडुतीं सेंडा ।
हिंडणवारा कोरडा । तैसा जेया ॥ ८८ ॥
जैसा रोविलेयां उणें । रांजणु बैसों नेणे ।
तैसा पडे तरि राहाणें । यऱ्हविं हींडे ॥ ८९ ॥
तेयाचां ठांइं उद्दंड । अज्ञान असे उघड ।
जो चांचल्यें भावंड । मर्कटाचें ॥ ६९० ॥
आणि पैं धनुर्द्धरा । जेयाचेया अंतरा ।
नाहिं वोढा वारा । संयमाचा ॥ ९१ ॥
लेंडिये आला लोंढा । न मनी वालुवेचा वरंडा ।
तैसा निषेधाचेया तोंडा । भिये ना जो ॥ ९२ ॥
व्रतातें आडमोडी । धर्माचे पाये उपडी ।
नियमाची आश तोडी । जेयाची क्रिया ॥ ९३ ॥
नाहिं पापाचा कांटाला । नेंदी पुण्यासि जीवाला ।
लाजेचा पेंडवला । खणौनि घाली ॥ ९४ ॥
कुलेंसिं पाठिमोरा । वेदाज्ञेसि दुऱ्हा ।
कृत्याकृत्यव्यापारा । निवाडु नेणे ॥ ९५ ॥
वसो जैसा मोकटु । वारा जैसा अफांटु ।
फुटला जैसा पाटु । निरंजनीं ॥ ९६ ॥

आंधळें हातिरु मातलें । कां डोंगरिं जैसें पेटलें ।
तैसें विषइं लागलें । चित्त जेयाचें ॥ ९७ ॥
पैं उघडा काय न पडे । मोकाटु कोणां नांतुडे ।
गावंदारिचें आडें । नोलांडी कवण ॥ ९८ ॥
जैसें सत्रीं अन्न जालें । कां सामान्या बीक आलें ।
वाणसिये उभलें । कोण न रिगे ॥ ९९ ॥
तैसें जेयाचें अंतःकरण । तेयाचां ठांइं संपूर्ण ।
अज्ञानाची जाण । रिद्धि असे ॥ ७०० ॥
आणि विषयांची गोडी । जो जींत मेला न संडी ।
स्वर्गि हिं खावेया जोडि । येथौनि चि ॥ १ ॥
जो अखंड भोगा जचे । जेया व्यसन कामक्रियेचें ।
मुख देखौनि बिरक्ताचें । सचैल करी ॥ २ ॥
विषो शीणौनि जाए । पारि न सिणे सावधु नोहे ।
जेणें कुहिला हातें चि खाये । कोढी जैसा ॥ ३ ॥
खरी टेंकों नेंदी उडे । लातौनि फोडी नाकाडें ।
तऱ्हीं जैसा न कढे । मागौता खरु ॥ ४ ॥
तैसा जो विषयां लागि । घाली जलतिये आगी ।
व्यसनाचिं आंगिं । लेणिं मिरवी ॥ ५ ॥
फुटौनि पडे तवं । मृगु वाढवी हांवं ।
पारि न ह्मणे माव । रोहिणीची ॥ ६ ॥
तैसा जन्मौनि मृत्यु वेऱ्हीं । विषइं त्रासितां बहु इं परीं ।
पारि त्रासु नेघे धरी । अधिक प्रेम ॥ ७ ॥
पाहिलिये बालदशे । आई बा हें चि पिसें ।
तें सरे मग स्त्रीमांसें । भुलौनि ठाके ॥ ८ ॥
मग स्त्री भोगितां थावों । वृद्धाप्यें लागे नेऊं ।
मग तो चि प्रेमभाऊ । बालकां आणी ॥ ९ ॥

आंधलें वियालें जैसें । तैसिं बालकें परिवंसे ।
पारि जिये तत्वं न त्रासे । विषयांसि जो ॥ ७१० ॥
जाण तेयाचां ठांइं । अज्ञानासि पारु नाहिं ।
आतां आणिकें हिं । चिन्हें सांघों ॥ ११ ॥
तरि देह हें आत्मा । ऐसेया जो मनोधर्मा ।
वलवौनियां कर्मा । रंभ करी ॥ १२ ॥
आणि उणें कां पुरें । जें जें काहिं आचरे ।
तेयाचेनि आविष्कारें । कुंथों लागे ॥ १३ ॥
डोइये ठेविलेनि भोजें । देवलविसें फुंजे ।
तैसा विद्यावयमाजें । उताणा चाले ॥ १४ ॥
ह्मणे मीं चि येकु आथि । माझां चि वरिं संपत्ति ।
माझी आचरती रीती । कोण्हासि नाहि ॥ १५ ॥
नाहिं माझेनि पाडें वाडु । मी चि सर्वज्ञु एकु रूढु ।
ऐसा शिवमुष्टिगंडु । वेउनु ठाके ॥ १६ ॥
व्याधिलेया माणसा । न ये भोगु दाखउं जैसा ।
नीके न साहे तैसा । पुढिलाचें ॥ १७ ॥
पैं गुण तेतुला खाए । स्नेहें किं जलतु जाए ।
जेथ ठेविजे तेथ होए । मसी ऐसा ॥ १८ ॥
जीवनें तिडिपिडि । वीजिला प्राणु फेडी ।
लागला तरि काडी । उरों नेदी ॥ १९ ॥
अलुमालु प्रकाशु करी । तेतुलेनि उबारा धरी ।
तेया दीपाचेया परी । सुविद्यु जो ॥ ७२० ॥
वोखदाचेनि नावें अमृतें । जैसा नवज्वरु आवुथे ।
कां विख चि होउनि परते । सापा दूध ॥ २१ ॥
तैसा सद्गुणिं मत्सरु । वित्पत्तिअहंकारु ।
तपें ज्ञानें अपारु । ताठा चढे ॥ २२ ॥

अंत्यु राणिवे बैसला । कां आरें धारणु गीलिला ।
तैसा गर्वे फुगला । देखसी जो ॥ २३ ॥
जो लाठी ऐसा न लवे । पाथरु तैसा न द्रवे ।
गुणियांसि नांगवे । फोडसें जेवि ॥ २४ ॥
किंबहुना तेया पासिं । अज्ञान आहे वाढिसिं ।
हें निकरें गा तुजसिं । बोलत असों ॥ २५ ॥
आणि पैं धनंजया । जो देहगेहसामग्रिया ।
नेदखे चि कालिचेया । जन्मातें गा ॥ २६ ॥
कृतघ्ना उपेगु केला । चोरा वेव्हारु दीधला ।
निसुगु अस्ताविला । विसरे जेवि ॥ २७ ॥
वोढालिवां लाइलें । तैसें कान पूंस वोलें ।
पुडुतिं वोढाळं आलें । सुणें जेवि ॥ २८ ॥
बेडुकु सापाचां तोंडिं । जातसे सबडबुडी ।
तो मशकाचिया जोडी । स्मेर चि ना ॥ २९ ॥
तैसीं नवे द्वारें श्रवति । देहाची ल्हति जीति ।
जेणें जाली तें चित्तीं । सले ना जेया ॥ ७३० ॥
मातृकोदरकुहरिं । सूनि त्रिष्टिचां दारिं ।
जठरिं नव मास वेऱ्हीं । उकडला जें ॥ ३१ ॥
ते गर्भिची व्यथा । कां जे जाली उपजतां ।
तें काहिं चि सर्वथा । नाठवी जो ॥ ३२ ॥
मलमूत्रपंकिं । लोलतें बालकें अंकिं ।
देखोनि जो न थूंकी । त्रासु नेघे ॥ ३३ ॥
कले चि ना जन्म गेलें । पाहे चि ना पुडुतिं आलें ।
ऐसेसें वाटलें । नाहिं जेया ॥ ३४ ॥
आणि पैं तिया चि परी । जीवितांची फरारी ।
देखोनि जो न करी । मृत्युचिंता ॥ ३५ ॥